

Binding Power of Lead: Magical and Amuletic Uses of Lead in Late Antique and Byzantine Periods

Deniz Sever Georgousakis¹

Article submitted: 3 August 2022

Article accepted: 1 December 2022

<https://doi.org/10.54930/TARE.2022.6537>

Abstract

This study poses a specific question for a particular usage of lead in the context of magic: Was lead used in the production of Middle Byzantine amulets called *hystera* due to the unique apotropaic and magical qualities of the material? In order to understand the background of lead in supernatural contexts, this paper begins with a brief examination of the usage of lead from the Classical period to Late Antiquity. Lead was used across a wide range of areas from construction to medicine, due to its accessibility and malleability. In addition to its natural properties, material evidence including lead curse tablets, effigies, and coffins demonstrate the use of lead in contexts of dark magic and the underworld. Correspondingly, Greek, Roman, and Byzantine written sources refer to the deadly and malevolent nature of lead as a metal. Based on this evidence, I propose that lead was perceived as a material with supernatural power that had the ability to manipulate and bind living beings and evil spirits, contributing to the widespread production of lead *hystera* amulets in the Middle Byzantine period.

Keywords

Lead, Magic, Amulets, Greek, Roman, Byzantine

In the Byzantine period, objects that had amuletic and magical properties were produced from clay, gemstones, and metals. For example, clay tokens from the shrines of St. Symeon Stylites the Elder and the Younger were considered to be protective since the soil for these objects came from sacred ground.² Similarly, gemstones such as amethyst, sapphire, and bloodstone were used for the manufacturing of amulets as certain stones were believed to have protective powers according to Roman and Byzantine writers.³ In addition to gemstones, various metals such as

¹ Deniz Sever Georgousakis, Koç University, College of Social Sciences and Humanities, ORCID: 0000-0003-3487-3662, dsever@ku.edu.tr.

² Paul van den Ven, *La vie ancienne de S. Syméon Stylite le Jeune (521–592)* (Brussels: Société des Bollandistes, 1962), 85, 169–70, 230–33; Paul Bedjan, *The Life of Saint Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta martyrum et Sanctorum*, trans. Frederick Lent, Christian Roman Empire Series 7 (Merchantville: Evolution Publishing, 2008), 126–29.

³ For related objects please see, Jeffrey Spier, *Late Antique and Early Christian Gems* (Wiesbaden: Reichert, 2007); Genevra Kornbluth, “‘Early Byzantine’ Crystals: An Assessment,” *Journal of the Walters Art Gallery* 52/53 (1994/95): 23–32; Jannic Durand and Bernard Flusin, eds., *Byzance et les Reliques du Christ*, Centre de Recherche

gold, silver, copper, bronze, and lead were commonly used in the production of popular amulets, specifically *hystera* amulets from the Middle Byzantine period. *Hystera* amulets were widely produced in the Mediterranean and Eastern Europe to heal or prevent gynecological ailments. There is no explicit reference to the reason why lead was preferred in Middle Byzantine written sources; however, an overwhelming number of lead objects in magical contexts from the Classical period to Late Antiquity indicate a connection between lead and magic. This study explores whether this preference for lead existed in the production of the *hystera* amulets as well, due to lead's supernatural powers. To find an answer to this question, I first examine a variety of comparable lead material objects such as curse tablets, effigies, and coffins from Classical and Late Antique periods in connection with magic. Then, I explore whether the same type of usage was employed in the case of *hystera* amulets by examining images and inscriptions on the objects in addition to the related written evidence.

Lead was an available material in Late Antiquity in Europe, Asia Minor, and the Balkans starting from the Classical period. Archaeological finds from different regions indicate that silver and lead production started in the early third millennium BCE in Asia Minor and gradually spread to the west and to the east.⁴ Greeks produced lead and silver from the ores from the mines of Laurion in Greece between the fifth century BCE and the fifth century CE.⁵ In Europe, the most important lead mines were in Spain, Great Britain, and Sardinia, all of which were operated by the Romans.⁶ The Byzantines continued to work the lead mines in Asia Minor, Greece, the Balkans, Cyprus, and Armenia.⁷ Even after the Arab conquest of the eastern border of the Byzantine Empire in the seventh century and Slavic incursions into the Balkans from the sixth century onward, the Byzantines were still able to find this metal in their own soil.⁸

In addition to its widespread availability, lead is a malleable material and has a low melting point, thus the production of lead objects does not require a large operation or workshop. This made lead a suitable material for many uses in the Classical and Byzantine periods. For instance, it was one of the earliest and most common form of media for writing on.⁹ Lead was also often used to debase gold or silver coins, and as a component of bronze.¹⁰ Pipes that carried water from aqueducts to cities were generally manufactured from lead.¹¹ Roofs were covered with lead ma-

d'Histoire et Civilisation de Byzance Monographies 17 (Paris: Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, 2004); For related texts: Pliny, *Natural History* Book XXXVII.124; Barry Baldwin, "Michael Psellus on the Properties of Stones," *Byzantinoslavica* 56 (1995): 397–405.

4 Jean David C. Boukalia, "Lead in the Roman World," *American Journal of Archaeology* 76, no. 2 (1972): 139–44.

5 William Gowland, *The Early Metallurgy of Silver and Lead: Part I* (Westminster: Nichols & Sons, 1901), 374; see also Édouard Ardaillon, *Les mines du Laurion dans l'antiquité* (Paris: Thorin et fils, 1897).

6 Boukalia, "Lead in the Roman World," 139; J. B. Wilson, "Lead and Tin in Ancient Times," *Princeton Theological Review* 15 (1917): 443–50; William Gowland, "Silver in Roman and Earlier Times," *Archaeologia* 69 (1918): 121–60; M. Besnier, "Le commerce du plomb à l'époque romaine d'après les lingots estampillés," *Revue Archéologique* 12 (1920): 211–44; Robert P. Blake, "The Circulation of Silver in the Moslem East Down to the Mongol Epoch," *Harvard Journal of Asiatic Studies* 2, no. 3/4 (1937): 291–328.

7 Please see Oliver Davies, *Roman Mines in Europe* (Oxford: The Clarendon Press, 1935); Speros Vryonis, "The Question of the Byzantine Mines," *Speculum* 37, no. 1 (1962): 1–17.

8 Vryonis, "The Question of the Byzantine Mines," 16–17.

9 D. R. Jordan, "Two Inscribed Lead Tablets from a Well in the Athenian Kerameikos," *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts* 95 (1980): 225–39; Christopher A. Faraone, "The Agnostic Context of Early Greek Binding Spells," in *Magika Hiera: Ancient Greek Magic and Religion*, ed. Christopher A. Faraone and Dirk Obbink (New York: Oxford University Press, 1991), 3–32.

10 Boukalia, 75–76.

11 William Henry Pulsifer, *Notes for a History of Lead and an Inquiry into the Development of the Manufacture of*

terial and the iron clamps binding the stone shingles were secured by the use of lead.¹² Finally, due to its malleability, lead was used for the production of seals in Byzantium.¹³ These selected examples demonstrate the versatile nature of lead as it was utilized in the Byzantine period. While it is possible lead was used specifically for this versatile nature, in this paper, I would like to explore whether this was the case in the production of magical and apotropaic objects or if there were any additional reasons for the specific usage of lead related to magic. This question might not have a conclusive answer since we do not currently have any direct evidence explaining this usage of lead. Nevertheless, there is evidence that considerations other than the practical ones were at play in preference of this metal; specifically, there are indications that are related to dark magic and the belief in the afterlife in Greco-Roman cultures.

Lead played an interesting role in religion and mythology, often connected to the darker aspect of magic. This association can be traced back to Ancient Egyptian and Babylonian cultures as lead was thought to be the metal of Osiris in Egyptian magic and was connected to Ea, a Babylonian god.¹⁴ Lead, similar to other metals, was also associated with astrology. According to the mysteries of Mithras, the soul had to pass through seven heavens, each of which has a metal entry gate that corresponded to a planet: lead for Saturn, tin for Venus, copper for Jupiter, iron for Mercury, a mixed metal for Mars, silver for the moon, and gold for the sun.¹⁵ Identified with lead, the planet Saturn was believed to be a force of destruction that could, in certain positions, call forth sudden death by accident, murder, or execution.¹⁶

In connection to malevolent magic, curse tablets are a prime material example of dark magic which survived for many centuries. Curse tablets were widely used in the Ancient Greek, Roman, and Late Antique periods, numerous examples of which have survived to present day (Fig. 1). These inscribed thin sheets of material, *defixiones* in Latin and *katadesmoi* in Greek, were used to plead to supernatural powers to grant the wishes of the users.¹⁷ These tablets were often deposited in graves since it was believed that the dead might carry the message on the curse tablet to the underworld or that their dead souls could execute the spells.¹⁸ They were also buried in underground bodies of water such as wells, baths, fountains, springs, and cisterns, which could

White Lead and Lead Oxides (New York: D. Van Nostrand, 1888), 158–59.

12 Boukalia, 75–76; L. Petit, “Typikon du monastere de la Kosmosotira près d’Aenos (1152),” *Izvestiia Russkogo arkeologicheskogo instituta v Konstantinopole* 13 (1908): 17–75.

13 Nikolas Oikonomidis, “The Usual Lead Seal,” *Dumbarton Oaks Papers* 37 (1983): 147–57. For more information, see also: Nicolas Oikonomides, *Byzantine Lead Seals* (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, 1985), 5–6.

14 R. J. Forbes, *Metallurgy in Antiquity: A Notebook for Archaeologists and Technologists* (Leiden: Brill, 1950), 160–230, 177–78; See also Karl B. Hofman, *Das Blei bei den Völkern des Altertums* (Berlin: Carl Habel, 1885); Adolf Deissmann, *Licht vom Osten: Das Neue Testament und die Neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1923); Richard Wünsch, *Antike Fluchtafeln* (Bonn: A. Marcus und E. Weber, 1907).

15 Origen, *Reply to Celsus* Book VI.22.

16 F. Cumont, *After Life in Roman Paganism: Lectures Delivered at Yale University on the Silliman Foundation* (New Haven: Yale University Press, 1922), 131.

17 Eugen G. Kagarow, *Griechische Fluchtafeln* (Paris: Les Belles Lettres, 1929), 28–49; John G. Gager, *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World* (New York: Oxford University Press, 1992), 3ff; Daniel Ogden, “Binding Spells: Curse Tablets and Voodoo Dolls in the Greek and Roman Worlds,” in *Witchcraft and Magic in Europe: Ancient Greece and Rome*, ed. Bengt Ankarloo and Stuart Clarke (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999), 1–90.

18 D. R. Jordan, “New Archaeological Evidence for the Practice of Magic in Classical Athens,” In *Praktika tou XII Diethnous Synedriou Klasikēs Archaialogias: Athēna, 4-10 Septembriou 1983, vol. 3* (Athens: Hypourgeio Politismou kai Epistēmōn, 1988), 273–77.

have been considered magical places due to the cold temperature of their waters.¹⁹ Although there were curse tablets made of other materials such as gold, silver, and ostraca, lead and lead-alloys were the most popular metals for these tablets.²⁰ As a common medium to write on, lead was suitable for the inscriptions of curses; it was also easy to bend or roll lead tablets due to the metal's malleability. Augmented by these practical aspects of the material, the perceived malevolent nature of lead might have swayed users and producers to choose it as a material for curse tablets, as illustrated by the following examples.

Certain spells for binding enemies specifically required lead to be used as the tablet material on which they were to be inscribed.²¹ However, lead was used not only as the material of the curse tablets but also as an analogical element in the inscriptions on the curse tablets as in the case of sympathetic magic. The material's physical features were transferred to the targets of the curses, as illustrated by tablets from the third and fourth centuries BCE found in Attica. On these tablets, the target should be as "cold" (ψυχρός), "spiritless" (ἄθυμος), and "useless" (ἄχρηστος) as lead.²² "Cold" and "spiritless" might be references to death, and "useless" as a reference to the incapacity of the target. These types of analogies might have emanated from the perception of lead held since the Greco-Roman period; the dark color and deadly nature of lead were commented on by various writers. Although several doctors recommended the usage of lead in medicine, various Ancient Greek and Roman sources recorded the poisonous nature of lead. Primary sources reflect that, from very early on, it was known that lead had poisonous effects on the human body. For instance, in the second century BCE, Nicander of Colophon, a Greek poet and physician, writes about "deadly white lead whose fresh color is like milk which foams all over."²³ Pliny the Elder, in the first century CE, addresses the danger of melting lead and calls it "deadly poison."²⁴ Thus, this "deadly" nature of lead must have led to its perception as a suitable material for the application of dark magic.²⁵

In a similar fashion, figurines or effigies for curses were also manufactured from lead as well as from wax and clay (Fig. 2).²⁶ In Greece, lead figurines began to be used as early as the

19 D. R. Jordan, "Defixiones from a Well near the Southwest Corner of the Athenian Agora," *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies in Athens* 54, no. 3 (1985): 205–55.

20 Gager, *Curse Tablets*, 3–4; R. Kotansky and J. Curbera, "Unpublished Lead Tablets in the Getty Museum," *Mediterraneo Antico: Economie, Società, Culture* 7 (2004): 684–91; Roy Kotansky, "An Early Christian Gold Lamella for Headache," in *Magic and Ritual in the Ancient World*, ed. Paul Mirecki and Marvin Meyer, Religions in the Graeco-Roman World 41 (Leiden: Brill, 2002), 37–46; William Brashear and Roy Kotansky, "A New Magical Formulary," in *Magic and Ritual in the Ancient World*, ed. Paul Mirecki and Marvin Meyer, Religions in the Graeco-Roman World 141 (Leiden, 2002), 3–24.

21 PGM XXXVI.1–34. PGM XXXVI. 231–55. For these spells see: Hans Dieter Betz, *The Greek Magical Papyri in Translation, including the Demotic Spells* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).

22 DT 105, 106, 107. For these spells please see: Auguste Marie Henry Audollent, *Defixionum tabellae* (Paris: Fontemoing, 1904).

23 *Alexipharmaca* II.74ff.

24 Pliny, *Natural History* Book XXXIV.176.

25 There is a substantial amount of literature about the effects of lead on human health in the Roman period. See the selected sources: H. A. Waldron, "Lead Poisoning in the Ancient World," *Medical History* 17, no. 4 (1973): 391–99; Tony Waldron and Calvin Wells, "Exposure to Lead in Ancient Populations," *Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia* 1, no. 2 (1979): 102–15; Jerome O. Nriagu, *Lead and Lead Poisoning in Antiquity* (New York: Wiley, 1983); Jerome O. Nriagu, "Saturnine Gout among Roman Aristocrats: Did Lead Poisoning Contribute to the Fall of the Empire?" *New England Journal of Medicine* 308 (1983): 660–63; Lionel Needleman and Diane Needleman, "Lead Poisoning and the Decline of the Roman Aristocracy," *Echos du monde classique: Classical Views* 4, no. 1 (1985): 63–94.

26 PGM IV. 296–466, PGM IV. 2125–39, PGMIV. 2359–72, PGM V. 370–446. Please see note 22.

fifth century BCE.²⁷ The figurines were part of binding spells that ensured either love of a person or destruction of an enemy.²⁸ Often they were mutilated and pierced with needles, their hands tied behind their backs, and with the names of enemies written on them.²⁹ For instance, a lead male figurine pierced by two iron nails, with his hands and feet tied up with lead bands was found in a grave in Attica (Greece).³⁰ Four other lead figurines in miniature lead coffins dated to the fifth century BCE were found in graves in Kerameikos, Athens.³¹ Two of the figurines have their hands tied behind their backs and all the figurines have exaggerated genitals.³² Names, presumably of the person's enemies, are carved on the miniature lead coffins. Another interesting example is the collection of sixteen lead figurines that were found at Tell Sandahanna, southwest of Jerusalem.³³ These figurines were simply formed, without defined faces, and their arms and feet are bound in different configurations with bindings made from lead, iron, and bronze.³⁴

Based on written sources and material evidence, we know that this usage of lead in curse tablets and figurines continued in later centuries in the Byzantine period. For instance, an eighth century source, *Homily on Sacrilegious Practices*, states that “whoever, during the time of the moon's increase, thinks that it is possible to avert [harm] through the use of inscribed lead tablets . . . they are not Christians but pagans.”³⁵ Another source, *Life of Irene of Chrysobalanton* from the tenth century, tells a cautionary tale in the same tone. As a result of sorcery committed by her former suitor, a nun in Irene's company “was unexpectedly attacked by a seething passion . . . for her former suitor.”³⁶ By divine intervention, Irene was delivered a package containing “two idols made of lead, one resembling the suitor, the other the sick nun, embracing each other and bound together with hairs and threads.”³⁷ When the figurines were melted, the nun was liberated from the binding curse.

Yet again referencing the underworld, lead was also used to build coffins. The use of lead for coffins originated in the region of Phoenicia, mainly in today's Lebanon and Palestine, starting from the fourth century BCE, and from there it spread to Asia Minor and Europe.³⁸ The lead

27 T. Eliopoulos, “Athens: News from the Kunosarges Site,” in *Neue Forschungen zu griechischen Städten und Heiligtümern: Festschrift für Burkhardt Wesenberg zum 65. Geburtstag*, ed. Heide Frielinghaus and Jutta Stroszeck, Beiträge zur Archäologie Griechenlands 1 (Möhnesee: Bibliopolis, 2010), 85–92.

28 Faraone, “The Agnostic Context,” 3–32; Christopher A. Faraone, “Binding and Burying the Forces of Evil: The Defensive Use of “Voodoo Dolls” in Ancient Greece,” *Classical Antiquity* 10, no. 2 (1991): 165–205; Ogden, “Binding Spells,” 71–78.

29 Charles Dugas, “Figurines d'envoûtement trouvées à Délos,” *Bulletin de Correspondance Hellénique* 39 (1915): 413–23.

30 *DTA*, 86. For this spell please see Richard Wunsch, *Defixionum tabellae Atticae* (Berlin: Georgium Reimerum, 1897).

31 Jordan, “New Archaeological Evidence,” 274–75.

32 Gager, *Curse Tablets*, 16–17. Barbara Schlörb-Vierneisel, “Eridanos-Nekropole I: Gräber und Opferstellen,” *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Athen* 81 (1966): 4–111.

33 C. S. Clermont-Ganneau, “Royal Ptolemaic Greek Inscriptions and Magic Lead Figures from Tell Sandahannah,” *Palestine Exploration Quarterly* 33, no. 1 (1901): 54–58.

34 Theodore F. Wright, “Exploration and Discovery,” *The Biblical World* 20, no. 3 (1902): 215–19.

35 Gager, *Curse Tablets*, 264.

36 Jan Olof Rosenqvist, *The Life of St. Irene, Abbess of Chrysobalanton: A Critical Edition with Introduction, Translation, Notes and Indices* (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1986), 63.

37 Rosenqvist, *The Life of St. Irene*, 63; Hair and clothing of the target were often used in the spells in order to “stand for the whole” as a piece of the target. Gager, *Curse Tablets*, 17–18.

38 M. Avi-Yonah, “Three Lead Coffins from Palestine,” *The Journal of Hellenic Studies* 50, no. 2 (1930): 300–12; Maurice Chéhab, “Sarcophages en plomb du Musée National Libanais,” *Syria* 15, no. 4 (1934): 337–50; Anna Marguerite McCann, *Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art* (New York: The Metropolitan Museum of

coffins were used along with stone and wooden coffins during the Roman period. The coffins were made of lead sheets that were cast in sand or clay and then soldered together.³⁹ They were decorated with a variety of small-scale images, carved on stamps that were pressed into the sand or clay before the molten lead was poured into the mold.⁴⁰ These images differed according to the workshops that made the coffins and to the time periods during which the coffins were made. The wide spectrum of images includes simple ornamental decorations such as beads, cords, and circles; figural ornamentations such as mythological deities and scenes; animals such as lions, bears, dogs, and dolphins; and architectural elements such as arches, columns, and temples.⁴¹ Different types of crosses and Christograms conclusively mark the coffins of Christians.⁴² Some of the symbols depicted on the coffins were for apotropaic protection.⁴³ Decorations of laurel leaves, berries, and branches, commonly found on funerary altars, were thought to be prophylactic and apotropaic.⁴⁴ Mythical images such as the Medusa head, sphinx, and griffin were well-known protections against evil spirits.⁴⁵

One of the more interesting decorations on these lead coffins is the braided rope motif—or cable designs—running across the surfaces of the coffins. In many coffins from coastal Palestine and Lebanon, these ropes appear to be merely ornamental. However, the manner in which the ropes decorate both the sides and the lids of the coffins from Jerusalem indicate protection as the purpose of this decoration.⁴⁶ A lead coffin from the third century CE from Jerusalem is decorated with twisted ropes creating lozenges that contain Medusa heads and four grape clusters.⁴⁷ On one of the short sides of this coffin, there is a third rope that is lashed to the lower right corner of two crossed ropes as if to create a better binding.⁴⁸ One of the rare examples from outside of Jerusalem that presents this peculiar rope decoration stands as further evidence that it was intended as a form of a security for the coffin.⁴⁹ This coffin from the third century CE displays a rope design that forms a knot at the edge of the coffin's base.⁵⁰ Another interesting example that also further

Art, 1978), 142; L. Y. Rahmani, *A Catalogue of Roman and Byzantine Lead Coffins from Israel* (Jerusalem: Israel Antiquities Authority, 1999), 4–7.

39 There are few undecorated lead coffins in Palestine and Lebanon. McCann, *Roman Sarcophagi*, 142; M. Avi-Yonah, “Lead Coffins from Palestine,” *Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine* 4 (1935): 87–99.

40 Donald White, “Of Coffins, Curses and Other Plumbeous Matters: The Museum’s Lead Burial Casket from Tyre,” *Expedition* 39, no. 3 (1997): 3–14.

41 Rahmani, *A Catalogue*, 15–64; Avi-Yonah, “Three Lead Coffins,” pl. XII; Johanna P. J. Brants, “A Lead Coffin from Palestine in Leiden,” *Journal of Hellenic Studies* 52, no. 2 (1932): 262–63; Mordechai Aviam and Dina Shalem, “A Decorated Fragment of a Tyrian Lead Coffin from a Cemetery at Akhziv,” *Israel Exploration Journal* 64, no. 2 (2014): 208–11.

42 Rahmani, *A Catalogue*, figs. 18–23; L. Y. Rahmani, “A Christian Lead Coffin from Caesarea,” *Israel Exploration Journal* 38 (1988): 246–48.

43 René Mouterde, “Divinités et symboles sur les sarcophages de plomb,” *Mélanges de l’Université Saint Joseph* 21 (1937): 201–12.

44 M. B. Ogle, “Laurel in Ancient Religion and Folk-Lore,” *American Journal of Philology* 31, no. 3 (1910): 287–93; Walter Altmann, *Die römischen Grabaltäre der Kaiserzeit* (Berlin: Weidmann, 1905), 262.

45 McCann, *Roman Sarcophagi*, 144. For general information please see André Dessenne, *Le Sphinx: Étude iconographique I. Des origines à la fin du second millénaire* (Paris: E. de Boccard, 1957); Joseph E. Fontenrose, *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins* (Berkeley: University of California Press, 1959); Laskarina Bouras, Alexandra Petrides and Popi Tsakirakis, *The Griffin through the Ages* (Athens: Midland Bank plc, 1983).

46 Rahmani, *A Catalogue*, 65.

47 Rahmani, *A Catalogue*, no. 73.

48 L. Y. Rahmani, “Five Lead Coffins from Israel,” *Israel Exploration Journal* 42, no. 1/2 (1992): 81–102, fig. 2.

49 Rahmani, *A Catalogue*, no. 97.

50 Rahmani, *A Catalogue*, 65, fig. 14.

supports this hypothesis is a lead coffin from Tyre housed at the Louvre Museum today.⁵¹ On the cover of this coffin from the first century CE, two twisted ropes create clusters that are filled with flowers; this decoration looks to be a stylized chain (Fig. 3).

This rope motif might have been intended to protect the contents of the coffins by imitating the actual ropes to bind the coffins. The need to protect the remains of the dead originates from the Roman concept of death and afterlife. Unlike the Greeks, who believed that the soul of the departed travels to Hades (the underworld), the Romans believed that the deceased's soul did not arrive at eternal life but rather joined the collective spirits of the dead, *Di Manes*, residing underground or near their burial place.⁵² In addition to the souls of the beloved ones, Romans believed that various malevolent spirits roamed the earth's surface and around the tombs,⁵³ and might possess an intact body in the grave.⁵⁴ Similarly, Byzantines were also concerned about evil spirits possessing a dead body and therefore, took precautions to protect the deceased's body because they believed that the soul and the body would be resurrected together.⁵⁵ Revealing this fear, the decorations on the lead coffins must have been intended to work as apotropaic protection.⁵⁶

There is no doubt that some of the reasons for lead's selection was its availability, malleability, and low cost of production. However, besides lead, there were other cheap and available materials, such as clay and wood, which the Romans used for the construction of coffins, in addition to stone.⁵⁷ Clay and wooden coffins were available for people without means while various stone coffins with rich decorations were used by the privileged. The decorations on the stone examples were employed to identify and describe the past achievements of the occupant.⁵⁸ Unlike stone coffins, lead coffins were rarely inscribed with the names of the occupants and were sometimes put into wooden containers and then into narrow tombs.⁵⁹ The lead coffins were not intended for the observation of the living but for presenting a symbolic message to the spirit world. This aim was achieved not only with the decorations on the coffins but also with the choice of material. For the same reason that lead was used to make curse tablets and effigies for binding lovers or rivals, this metal was also used in coffins to bind the vessel and keep the deceased safe.

Having examined the examples of lead curse tablets, effigies, and coffins, we can now turn to lead's usage in the production of *hystera* amulets and ask whether the binding power of lead was effective in the choice of material for these amulets. *Hystera* amulets, supported by previous and recent archaeological data from the Corinth, Saraçhane, and Yenikapı excavations, are dated to the tenth and twelfth centuries,⁶⁰ and bear the image of a head surrounded by serpents and/

51 Nicolas Bel et al., *L'Orient romain et byzantin au Louvre* (Arles: Actes sud, 2012), 342–44, fig. 333.

52 Charles W. King, "The Roman Manes: The Dead as Gods," in *Rethinking Ghosts in World Religions*, ed. Mu-chou Poo (Leiden: Brill, 2009), 95–114. See also Franz Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains* (Paris: Paul Geuthner, 1942).

53 Cumont, *After Life*, 62–63, 129–30; Jocelyn M. C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World* (Ithaca: Cornell University Press, 1971), 34–35.

54 Donald White, "The Eschatological Connection between Lead and Ropes as Reflected in a Roman Imperial Period Coffin in Philadelphia," *Israel Exploration Journal* 49, no. 1/2 (1999): 66–91, 88.

55 Cyril Mango, "Diabolus Byzantinus," *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992): 215–23; James Kyriakakis, "Byzantine Burial Customs: Care for the Deceased from Death to Prothesis," *Greek Orthodox Theological Review* 19 (1974): 37–72.

56 Mango, "Diabolus Byzantinus," 90–91.

57 Toynbee, *Death and Burial*, 101–02.

58 White, "The Eschatological Connection," 89.

59 Rahmani, *A Catalogue*, 7–11.

60 Three rings found in Corinth bear the image of a head surrounded by rays or serpents. These rings came from the

or an inscription mentioning the womb (Fig. 4).⁶¹ The standard formula of inscription—ὄστέρᾱ μελάνη μελανομένη, ὡς ὄφις εἰλύεσαι καὶ ὡς δράκον σπιρίζησε ὡς λέων βρυχᾶσαι καὶ ὡς ἀρνίον κοιμοῦ (Womb, black, blackening, as a snake you coil and as a serpent you hiss and as a lion you roar, and as a lamb, lie down!)—likens the womb to a snake, a serpent, and a lion, and orders it to be calm like a lamb.

The head motif was often identified with Medusa, due to the serpents radiating from the head. Indeed, the head of Medusa, one of the three Gorgon sisters with the power to turn anyone who looked at her to stone, was a powerful image and widely used as an apotropaic symbol in the Ancient Greek and Roman periods.⁶² Along with Medusa, other figures have been proposed as the inspiration for the head motif. For example, some scholars have suggested Chnoubis, an Egyptian decan with a serpent body and radiate head, as the identification of the head motif.⁶³ Additionally, another unnamed female demon that existed in Mediterranean and Mesopotamian cultures,⁶⁴ described as consisting of only a head with disheveled hair or with hair that is “wild like a dragon” in the *Testament of Solomon* from the Late Antique period, has also been proposed as the inspiration behind the head motif.⁶⁵ These identifications might stylistically make sense due to their resemblance to the head motif. However, the standard formula never refers to these

levels of the tenth and eleventh centuries. Gladys R. Davidson, *The Minor Objects*, Corinth 12 (Princeton: American School of Classical Studies at Athens, 1942), 244–45, nos. 1947, 1949, 1950. One of the small finds found in the Church of St. Polyuktos in Saraçhane, Istanbul, is a circular lead medallion that depicts the head on its obverse and the rider on its reverse. The object comes from a level dated to the twelfth century which is *terminus ante quem* for the object, see M. V. Gill, “The Small Finds,” in *Excavations at Saraçhane in Istanbul, Volume 1*, ed. R. M. Harrison (Princeton: Princeton University Press, 1986), 226–77, no. 621. A very similar example to the Saraçhane amulet is the amulet from Yenikapı. This amulet came from a level that belonged to the eleventh and twelfth centuries. Istanbul Arkeoloji Müzeleri, *Stories from the Hidden Harbor: The Shipwrecks of Yenikapı* (Istanbul: Istanbul Archeological Museums Press, 2013), no. 80. Spier also points out that the provenance of the objects gives some clues for the dating of the amulets. All of the amulets in Spier’s extensive catalog come from Asia Minor, Greece, Russia, and Europe. Interestingly, none of them came from Syria, Palestine, or Egypt whermost of the bronze amulets of the sixth and seventh century came from. According to Spier this distribution supports a middle Byzantine date, reflecting the loss of Syria and Palestine to the Arabs in the seventh century. The chronology shows a separate date between the medieval amulets and the earlier group of amulets with the imagery of the holy rider produced in Syria and Palestine in the sixth and seventh centuries. J. Spier, “Medieval Byzantine Magical Amulets and Their Tradition,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 56 (1993): 25–62, 31.

61 Inscriptions on the amulet (Fig. 4): Obverse: ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΚΕ ΒΟΙΘΗ ΤΙ ΦΟΡΟΥCΙ ΑΜ/ “Holy, holy, holy Lord help the wearer, Amen.” Reverse: ΥCΤΕΡΑ ΜΕΛΑΝΗ ΜΕΛΑΝΟΜΕΝΙ ΟC ΟΦΙC ΗΛΕCΕ [--] ΑΡΝΟC ΚΥΜΗΘΗΤΗ Α/ “Womb black blackening as a snake you coil, as a lamb lie down.”

62 For general information see these sources Jean-Pierre Vernant, “Death in the Eyes: Gorgo, Figure of the Other,” in *Mortals and Immortals: Collected Essays*, ed. Froma I. Zeitlin, (Princeton: Princeton University Press, 1991), 111–38; Stephen R. Wilk, *Medusa: Solving the Mystery of the Gorgon* (Oxford: Oxford University Press, 2000); Marjorie B. Garber and Nancy J. Vickers, eds., *The Medusa Reader* (London: Routledge, 2003); David A. Leeming, *Medusa: In the Mirror of Time* (London: Reaktion Books, 2013). For the usage of the image as jewelry see Lucia Pirzio Biroli Stefanelli, *L’oro dei Romani: Gioielli di età imperiale* (Rome: L’Erma di Bretschneider, 1992), fig. 198, no. 145; Susan Walker, *Ancient Faces: Mummy Portraits from Roman Egypt* (New York: Routledge, 2000), no. 90–91.

63 Gary Vikan, “Art, Medicine, and Magic in Early Byzantium,” *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984): 65–86.

64 Alphons Augustinus Barb, “Diva Matrix,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 16 (1953): 193–238; Alphons Augustinus Barb, “Antaura. The Mermaid and the Devil’s Grandmother: A Lecture,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 29 (1966): 1–23.

65 N. Zaleskaia, “Amulettes Byzantines magiques et leurs liens avec la littérature apocryphe,” in *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6–12 septembre, 1971*, ed. Mihail Berza and E. Stinescu (Bucharest: Editions de l’académie de la République socialiste de Roumanie, 1971), 243–47; Frederick Cornwallis Conybeare, “The Testament of Solomon,” *The Jewish Quarterly Review* 11, no. 1 (1898): 23–26; Spier, “Medieval Byzantine Magical Amulets,” 44–51.

characters but always addresses the womb,⁶⁶ establishing a connection between the head motif and the amulets' function as it related to the womb.

One convincing argument for the identity of the head motif and the function of *hystera* amulets corresponds to the phenomenon of the wandering womb. Plato wrote about the womb as an animated being that would wander around the body due to its desire for childbearing and ultimately cause sickness.⁶⁷ The father of medicine, Hippocrates, agreed with Plato on the grounds that the womb can move inside a woman's body.⁶⁸ Although the first dissections of human bodies from the third century BCE showed that the womb was fixed firmly inside a woman's body, the belief in the wandering womb persisted.⁶⁹ The fact that Aretaeus of Cappadocia describes the womb as "an animal within an animal" in the second century CE indicates this continuity.⁷⁰ Along with medicine men, healers and magicians were familiar with this condition. One of the spells in the *Greek Magical Papyri* for the ascent of the uterus reads: "I conjure you, O Womb, ... that you return again to your seat, and that you do not turn [to one side] into the right part of the ribs, or into the left part of the ribs, and that you do not gnaw into the heart like a dog, but remain indeed in your own intended and proper place."⁷¹ These sources reveal that people perceived the womb as a creature to be controlled and confined to its proper place in the body.

As mentioned above, in the inscriptions on many examples of *hystera* amulets, animals were used to describe the womb, such as snakes and lions. As animalistic behaviors were often used to describe demons, this suggests that the womb was believed to have demon-like behaviors and needed to be exorcised with spells.⁷² Alongside a few gold and silver examples, the majority of the published *hystera* amulets, especially the ones that were produced in the Mediterranean, are made of lead.⁷³ Not everyone could afford expensive gold and silver amulets, however, and those who could not had to be content with the protection of more modest materials such as lead and bronze. Although explicit written evidence revealing the connection between these amulets and lead is still missing, it is probable that lead was preferred due to its supposed binding power as implied in the case of curse tablets and lead coffins, discussed above. The long-standing belief in the condition of the wandering womb and overwhelming number of lead *hystera* amulets indicate that a lead amulet could have been used to bind the womb in place and thereby heal women's womb-related health issues.

The aforementioned examples illustrate what appears to be a continuation of a tradition or

66 Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 38–39.

67 Plato, *Timaeus* 91b-e.

68 Hippocrates, *Diseases of Women* 1.221.

69 Jean-Jacques Aubert, "Threatened Wombs: Aspects of Ancient Uterine Magic," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 30, no. 3 (1989): 421–49.

70 Aretaeus of Cappadocia, *On the Causes and Symptoms of Acute Diseases* Book 2.XI.

71 PGM VII. 272–83. Please see note 22.

72 Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 44–51.

73 See several published examples: Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 25–62; V. Laurent, "Amulettes byzantines et formulaires magiques," *Byzantinische Zeitschrift* 36, no. 2 (1936): 300–15; Evangelia Dafi, "A Byzantine Lead Amulet from Samos," in *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts*, ed. Beate Böhlendorf-Arslan and Alessandra Ricci, Byzas 15 (Istanbul: Ege Yayınları, 2012): 241–47; Brigitte Pitarakis, "'Git, Git Nefret Edilen!': Bizans'ta Büyü, Sağlığı Koruma ve Kötülüğü Kovma Sanatı," *İstanbul Araştırmaları Yıllığı* 1 (2012): 15–30; Deniz Sever Georgousakis, "Profane and Private: Sacred and Profane Elements on Late Antique and Middle Byzantine Amulets," *Codex Aquilarensis* 33 (2017): 13–26; Deniz Sever Georgousakis, "Byzantine Amulets in the Eastern Mediterranean and Constantinople," in *Materials for the Study of Late Antique and Medieval Greek and Latin Inscriptions in Istanbul: A Revised and Expanded Booklet*, ed. Ida Toth and Andreas Rhooby (Oxford: Austrian Academy of Sciences, 2020), 127–31.

a belief that lead was the requisite material for the production of objects related to magic. Moreover, written sources reveal lead's connection to magic, astrology, and alchemy.⁷⁴ Its particularly popular usage in the production of curse tablets, effigies, and coffins indicates a belief in lead's malevolent nature and binding power. The same belief may have been a factor in the production of *hystera* amulets, which were produced as a remedy for a wandering womb, a condition caused by a demon-like womb. Curse tablets, effigies, and *hystera* amulets were also produced from bronze, but these are significantly smaller in number compared to the lead objects.⁷⁵ Moreover, in written sources, bronze was not explicitly attested as having magical powers. Surely the usage of lead in these areas began due to its malleability, abundance, and cheapness, but due to its physical characteristics such as coldness, dark color, and poisonous nature, which set an analogy for the spells, it became a preferred material for many objects of magic. As a byproduct of the frequent usage of lead in the production of magical objects in earlier periods, lead must have been connected to intangible powers and thus became the dominant material for the manufacture of *hystera* amulets in the Middle Byzantine period.

74 See notes 14 and 15.

75 Wright, "Exploration and Discovery," 215–19; Gager, *Curse Tablets*, no. 165; Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," nos. 44, 45, 48, and 50.

Kurşunun Bağlama Gücü: Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemlerinde Kurşunun Büyü ve Muskalarda Kullanımı

Deniz Sever Georgousakis¹

Makale geliş: 3 Ağustos 2022

Makale kabul: 1 Aralık 2022

<https://doi.org/10.54930/TARE.2022.6537>

Özet

Bu çalışmada, kurşunun büyü bağlamında özel bir kullanımıyla ilgili sorulara yanıt aranmıştır. Orta Bizans döneminde üretilen, *hystera* adı verilen muskalarda kurşunun, özel kötü güçlerden koruyucu ve doğaüstü özellikleri nedeniyle tercih edilip edilmediği incelenmiştir. Kurşunun doğaüstü bağlamda ele alınabilmesi için Klasik Dönem ile Geç Antik Çağ'da kurşun kullanımından temel hatlarıyla bahsedilmiştir. Kurşun, erişim kolaylığı ve kolay işlenebilmesi nedeniyle inşaattan tıba kadar çok geniş bir alanda kullanılmıştır. Doğası gereği sahip olduğu özelliklere ek olarak kurşun lanet tabletleri, büyü bebekleri ve lahitler gibi çeşitli buluntular, kurşunun kara büyü ve ölümler diyarı ile ilişkili kullanımını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Yunan, Roma ve Bizans yazılı kaynaklarında da kurşunun tehlikeli ve zehirli doğasından bahsedilmektedir. Bu makalede, elde edilen buluntular ışığında, kurşunun Orta Bizans Dönemi'nde *hystera* muskalarının üretiminde, doğaüstü güçlere sahip bir materyal olarak düşünülmesi ve canlılar ile kötü ruhları bir çıkar doğrultusunda kullanma ve bağlama özelliklerinin olması nedeniyle yaygın olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kurşun, Büyü, Muskalar, Yunan, Roma, Bizans

Bizans döneminde muska ve büyü özelliklerine sahip nesnelere kil, değerli taş ve metallere üretiliyordu. Örneğin, Genç ve Yaşlı Aziz Simeonların manastırlarında bulunan toprak jetonların, manastırlardan gelen kutsal toprakla üretildikleri için koruyucu niteliklere sahip olduğu düşünülmektedir.² Aynı şekilde, Roma ve Bizans yazarlarına göre koruyucu güçleri olduğuna inanıldığından ametist, safir ve kan taşı gibi özel değerli taşlar da muska yapımında kullanılmaktaydı.³

¹ Deniz Sever Georgousakis, Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0003-3487-3662, dsever@ku.edu.tr.

² Paul van den Ven, *La vie ancienne de S. Syméon Stylite le Jeune (521–592)* (Brüksel: Société des Bollandistes, 1962), 85, 169–70, 230–33; Paul Bedjan, *The Life of Saint Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta martyrum et Sanctorum*, çev. Frederick Lent, Christian Roman Empire Series 7 (Merchantville: Evolution Publishing, 2008), 126–29.

³ Jeffrey Spier, *Late Antique and Early Christian Gems* (Wiesbaden: Reichert, 2007); Genevra Kornbluth, “‘Early Byzantine’ Crystals: An Assessment,” *Journal of the Walters Art Gallery* 52/53 (1994/95): 23–32; Jannic Durand ve Bernard Flusin, der., *Byzance et les Reliques du Christ*, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance

Değerli taşlara ek olarak altın, gümüş, bakır, bronz ve kurşun gibi çeşitli metaller de, özellikle Orta Bizans Dönemi'ndeki *hystera* gibi popüler muskaların üretiminde kullanılmıştı. *Hystera* muskaları, Akdeniz ve Doğu Avrupa bölgelerinde kadın hastalıklarını iyileştirme veya önleme amacıyla da sıklıkla üretilmişti. Orta Bizans Dönemi'nden yazılı kaynaklarda kurşunun tercih edilme nedenine dair net bir referans bulunmasa da, Klasik Dönem ve Geç Antik Dönem arasına tarihlenen, doğaüstü güçler barındırdığı düşünülen çok sayıda kurşun nesne, kurşun ve büyü arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Bu çalışmada, kurşunun *hystera* muskalarında sıklıkla kullanımına yönelik tercihin, metalin doğaüstü güçleriyle ilişkili olup olmadığı incelenmektedir. Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle Klasik ve Geç Antik Dönemlerdeki lanet tabletleri, büyü bebekleri ve lahitler gibi kurşundan üretilen benzer nesnelere büyüyle bağlantısı ele alınmıştır. Ardından, yazılı eserlere ek olarak çeşitli görseller ve yazıtlar incelenerek benzer kullanıma *hystera* muskalarının üretiminde de başvurulup başvurulmadığı araştırılmıştır.

Klasik Dönem'den itibaren Avrupa, Ön Asya ve Balkanlarda kullanımı başlayan kurşun, Geç Antik Dönem'de de bu bölgelerde yaygın olarak bulunan bir materyaldi. Farklı bölgelerdeki arkeolojik buluntular, gümüş ve kurşun üretimiyle ilgili ilk adımların, MÖ üçüncü binyılın başlangıcında Ön Asya'da atıldığını, ardından üretimin ilerleyen yıllarda doğu ve batıya yayıldığını göstermektedir.⁴ Yunanlar MÖ beşinci yüzyıl ile MS beşinci yüzyıl arasında Laurion maden ocaklarından kurşun ve gümüş çıkarmıştır.⁵ Avrupa'da kurşun çıkarılan en önemli noktalar İspanya, Birleşik Krallık ve Sardinya'da Romalıların işlettiği maden ocakları olmuştur.⁶ Bizanslılar ise Ön Asya, Yunanistan, Balkanlar, Kıbrıs ve Ermenistan'da kurşun madenlerini işletmeye devam etmiştir.⁷ Yedinci yüzyılda Bizans İmparatorluğu sınırlarındaki Arap işgalinin ve altıncı yüzyıl itibarıyla Balkanlardaki Slav istilasının ardından bile Bizanslılar bu metali kendi topraklarında çıkarabilmiştir.⁸

Kurşunun birçok bölgede çıkarılabilmesi yanında, kolay işlenebilmesi ve erime noktasının düşük olması nedeniyle kurşun nesnelere, büyük tesis veya atölyeler kurulmadan da üretilebilmektedir. Bu özellikleri, kurşunu Klasik ve Bizans Dönemlerinde birçok alanda kullanıma elverişli bir hâle getirmiştir. Örneğin bu metal, üzerine yazı yazmak için kullanılan ilk ve en sık tercih edilen materyallerden biri olmuştur.⁹ Kurşun aynı zamanda altın ve gümüş madeni paraların değerini düşürmek için ve bronzun bileşenlerinden biri olarak da sıklıkla kullanılmıştır.¹⁰ Su kemerlerinden

Monographies 17 (Paris: Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, 2004); Pliny, *Natural History* Book XXXVII.124; Barry Baldwin, "Michael Psellus on the Properties of Stones," *Byzantinoslavica* 56 (1995): 397–405.

4 Jean David C. Boukalia, "Lead in the Roman World," *American Journal of Archaeology* 76, no. 2 (1972): 139–44.

5 William Gowland, *The Early Metallurgy of Silver and Lead: Part I* (Westminster: Nichols & Sons, 1901), 374; Édouard Ardaillon, *Les mines du Laurion dans l'antiquité* (Paris: Thorin et fils, 1897).

6 Boulakia, "Lead in the Roman World," 139; J. B. Wilson, "Lead and Tin in Ancient Times," *Princeton Theological Review* 15 (1917): 443–50; William Gowland, "Silver in Roman and Earlier Times," *Archaeologia* 69 (1918): 121–60; M. Besnier, "Le commerce du plomb à l'époque romaine d'après les lingots estampillés," *Revue Archéologique* 12 (1920): 211–44; Robert P. Blake, "The Circulation of Silver in the Moslem East Down to the Mongol Epoch," *Harvard Journal of Asiatic Studies* 2, no. 3/4 (1937): 291–328.

7 Oliver Davies, *Roman Mines in Europe* (Oxford: The Clarendon Press, 1935); Speros Vryonis, "The Question of the Byzantine Mines," *Speculum* 37, no. 1 (1962): 1–17.

8 Vryonis, "The Question of the Byzantine Mines," 16–17.

9 D. R. Jordan, "Two Inscribed Lead Tablets from a Well in the Athenian Kerameikos," *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts* 95 (1980): 225–39; Christopher A. Faraone, "The Agnostic Context of Early Greek Binding Spells," *Magika Hiera: Ancient Greek Magic and Religion* içinde, der. Christopher A. Faraone ve Dirk Obbink (New York: Oxford University Press, 1991), 3–32.

10 Boukalia, 75–76.

şehirlere su taşıyan borular genellikle kurşundan üretilmiştir.¹¹ Çatılar kurşun materyallerle kaplanmış ve taş kiremitleri iç içe geçiren demir kışkaçlar kurşun yardımıyla sabitlenmiştir.¹² Kolay işlenebilir olması nedeniyle kurşun Bizans'ta mühür üretiminde de kullanılmıştır.¹³ Seçilen bu örnekler Bizans döneminde sıklıkla kullanılan kurşunun çok amaçlı doğasını gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada; kolay işlenebildiği için yaygın olarak kullanılan kurşunun, büyü amaçlı veya kötü güçlerden koruyucu nesnelere aynı sebeple tercih edilip edilmediği ve özellikle büyü amacıyla kullanımı için herhangi bir sebep olup olmadığı incelenmiştir. Henüz kurşunun bu amaçla kullanımına dair somut bir kanıt bulunmadığından bu sorunun net bir yanıtı olmayabilir. Bununla birlikte, bu metalin tercih edilmesinde sadece kullanışlılığın göz önünde bulundurulmadığıyla ilgili kanıtlar mevcuttur. Özellikle kara büyü için ve Yunan-Roma kültürlerinde ahiret inancıyla ilişkili olarak kullanıldığına dair bulgulara rastlanmıştır.

Kurşun, özellikle kara büyüyle ilişkili olarak din ve mitolojide ilgi çekici bir rol oynamıştır. Bu ilişkinin kökeni Eski Mısır ve Babil kültürlerine dayanmaktadır. Eski Mısır'da kurşunun Mısır tanrısı Osiris'in metali olduğu düşünülürken Babil'de Babil tanrısı Ea ile ilişkili olduğuna inanılıyordu.¹⁴ Tıpkı diğer metaller gibi kurşun da astrolojiyle ilişkilendirilmiştir. Mithras gizemlerine göre, bedeni terk eden ruh, her biri bir gezegenle ilişkilendirilen bir metal kapıya sahip yedi cennetten geçer. Satürn'de kurşun, Venüs'te kalay, Jüpiter'de bakır, Merkür'de demir, Mars'ta karışık metal, Ay'da gümüş ve Güneş'te altın kapılar vardır.¹⁵ Kurşun kapıya sahip Satürn gezegeni, yörüngesinde belirli konumlarda kaza, cinayet veya idamla gelen ani ölümle ilişkilendirilmiştir.¹⁶

Kara büyü için kullanılan lanet tabletleri, yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılan geleneğin somut bir örneğidir. Antik Yunan, Roma ve Geç Antik Dönemlerinde sıklıkla kullanılan lanet tabletlerinden çok sayıda örnek günümüze ulaşmıştır (Fig. 1). Latince *defixiones*, Yunancada *katadesmoi* adı verilen bu yazılı ince plakalar, kullananların dileklerini doğüstü güçlere iletmek için kullanılmıştır.¹⁷ Ölülerin mesajları yeraltı dünyasına iletebileceği veya ruhlarının büyüü gerçekleştirebileceği düşünülerek mezarlara gömülmüştür.¹⁸ Bu tabletler; sularının soğuk olmasından dolayı büyüü yerler olduklarına inanılan kuyular, kaplıcalar, çeşmeler, kaynaklar ve

11 William Henry Pulsifer, *Notes for a History of Lead and an Inquiry into the Development of the Manufacture of White Lead and Lead Oxides* (New York: D. Van Nostrand, 1888), 158–59.

12 Boukalia, 75–76; L. Petit, «Typikon du monastere de la Kosmosotira près d'Aenos (1152),» *Izvestiia Russkogo arkeologicheskogo instituta v Konstantinople* 13 (1908): 17–75.

13 Nikolas Oikonomidis, "The Usual Lead Seal," *Dumbarton Oaks Papers* 37 (1983): 147–57. Ayrıca bkz., Nicolas Oikonomides, *Byzantine Lead Seals* (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, 1985), 5–6.

14 R. J. Forbes, *Metallurgy in Antiquity: A Notebook for Archaeologists and Technologists* (Leiden: Brill, 1950), 160–230, 177–78; Karl B. Hofman, *Das Blei bei den Völkern des Altertums* (Berlin: Carl Habel, 1885); Adolf Deissmann, *Licht vom Osten: Das Neue Testament und die Neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1923); Richard Wünsch, *Antike Fluchtafeln* (Bonn: A. Marcus und E. Weber, 1907).

15 Origen, *Reply to Celsus* Book VI.22.

16 F. Cumont, *After Life in Roman Paganism: Lectures Delivered at Yale University on the Silliman Foundation* (New Haven: Yale University Press, 1922), 131.

17 Eugen G. Kagarow, *Griechische Fluchtafeln* (Paris: Les Belles Lettres, 1929), 28–49; John G. Gager, *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World* (New York: Oxford University Press, 1992), 3ff; Daniel Ogden, "Binding Spells: Curse Tablets and Voodoo Dolls in the Greek and Roman Worlds," *Witchcraft and Magic in Europe: Ancient Greece and Rome* içinde, der. Bengt Ankarloo ve Stuart Clarke (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999), 1–90.

18 D. R. Jordan, "New Archaeological Evidence for the Practice of Magic in Classical Athens," *Praktika tou XII Diethnous Synedriou Klasikēs Archaologias: Athēna, 4-10 Septembriou 1983, vol. 3* içinde (Atina: Hypourgeio Politismou kai Epistēmōn, 1988), 273–77.

sarnıçlar gibi yer altı su kaynaklarına da bırakılmıştır.¹⁹ Altın, gümüş ve çömlek parçaları gibi farklı malzemelerden yapılan lanet tabletleri olsa da kurşun ve kurşun alaşımlarından üretilenlerin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.²⁰ Kurşun, sık kullanılan bir malzeme olarak lanetlerin yazımı için uygun bulunmuştur. Kolay işlenebilmesi nedeniyle zahmetsizce bükülüp açılabilindiğinden yaygın olarak yazı yüzeyi olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki örneklerde görülebileceği gibi, metalin pratik özellikleri ve doğaüstü güçlere çağrıda bulunduğu inanan doğası, kullanıcı ve üreticileri lanet tabletlerini bu materyalle hazırlamaya yöneltmiş olabilir.

Düşman bağlama için kullanılan bazı büyülerin özellikle kurşun tabletlere yazılması uygun bulunmuştur.²¹ Buna rağmen, kurşun sadece lanet tabletlerinin materyali olarak kullanılmamış, aynı zamanda sempatik büyüde bu tabletlerin üzerindeki yazıtlarda da analogik bir unsur olarak yer almıştır. MÖ üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda Attika’da bulunan tabletlerde, metalin fiziksel özelliklerinin, lanetlerin hedef aldığı kişilere aktarıldığı görülmüştür. Bu tabletlerde hedeflenen kişinin “soğuk” (ψυχρός), “ruhsuz” (ἄθυμος) ve “işe yaramaz” (ἄχρηστος) olmasının istendiği yazmaktadır.²² “Soğuk” ve “ruhsuz” ifadeleri ölümle, “işe yaramaz” ifadesi ise hedefin aciz bırakılmasıyla ilgili olabilir. Bu tip analogilerin, Yunan-Roma Dönemlerinden beri kurşunla ilgili süregelen algılardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Kurşunun koyu rengi ve zehirli doğası, birçok yazarın eserine konu olmuştur. Kurşunun tıpta kullanımını öneren birkaç doktor olsa da çeşitli Antik Yunan ve Roma kaynaklarında bu metalin zehirli olduğundan bahsedilmiştir. Erken tarihlerden itibaren kurşunun insan vücudundaki zehirleyici etkileri kaydedilmiştir. Örneğin, MÖ ikinci yüzyılda, Yunan şair ve doktor Kolofonlu Nicander, “Rengi köpüren süt gibi beyaz olan ölümcül kurşundan” bahsetmiştir.²³ MS birinci yüzyılda Yaşlı Plinius eriyen kurşunun tehlikelerini ele almış ve bu maddeyi “ölümcül bir zehir” olarak değerlendirmiştir.²⁴ Dolayısıyla “zehirleyici doğası” ile kurşunun, kara büyü uygulamaları için elverişli bir materyal olduğu düşünülmüş olabilir.²⁵

Aynı şekilde, lanet heykelcikleri veya büyü bebekleri arasında balmumu ve kilin yanı sıra kurşundan üretilenler de vardır (Fig. 2).²⁶ Yunanistan’da, kurşun heykelcikler MÖ beşinci yüzyıl gibi erken bir tarihte kullanılmaya başlanmıştır.²⁷ Heykelcikler, bir kişiyi âşık etme veya düşman-

19 D. R. Jordan, “Defixiones from a Well near the Southwest Corner of the Athenian Agora,” *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies in Athens* 54, no. 3 (1985): 205–55.

20 Gager, *Curse Tablets*, 3–4; R. Kotansky ve J. Curbera, “Unpublished Lead Tablets in the Getty Museum,” *Mediterraneo Antico: Economie, Società, Culture* 7 (2004): 684–91; Roy Kotansky, “An Early Christian Gold Lamella for Headache,” *Magic and Ritual in the Ancient World* içinde, der. Paul Mirecki ve Marvin Meyer, *Religions in the Graeco-Roman World* 41 (Leiden: Brill, 2002), 37–46; William Brashear ve Roy Kotansky, “A New Magical Formulary,” *Magic and Ritual in the Ancient World* içinde, der. Paul Mirecki ve Marvin Meyer, *Religions in the Graeco-Roman World* 141 (Leiden, 2002), 3–24.

21 PGM XXXVI.1–34. PGM XXXVI. 231–55. Bu büyüler için: Hans Dieter Betz, *The Greek Magical Papyri in Translation, including the Demotic Spells* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).

22 *DT* 105, 106, 107. Bu büyüler için: Auguste Marie Henry Audollent, *Defixionum tabellae* (Paris: Fontemoing, 1904).

23 *Alexipharmaca* II.74ff.

24 Pliny, *Natural History* Book XXXIV.176.

25 Roma Dönemi’nde kurşunun insan sağlığına etkileri üzerine çok sayıda eser vardır: H. A. Waldron, “Lead Poisoning in the Ancient World,” *Medical History* 17, no. 4 (1973): 391–99; Tony Waldron ve Calvin Wells, “Exposure to Lead in Ancient Populations,” *Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia* 1, no. 2 (1979): 102–15; Jerome O. Nriagu, *Lead and Lead Poisoning in Antiquity* (New York: Wiley, 1983); Jerome O. Nriagu, “Saturnine Gout among Roman Aristocrats: Did Lead Poisoning Contribute to the Fall of the Empire?” *New England Journal of Medicine* 308 (1983): 660–63; Lionel Needleman ve Diane Needleman, “Lead Poisoning and the Decline of the Roman Aristocracy,” *Echos du monde classique: Classical Views* 4, no. 1 (1985): 63–94.

26 PGM IV. 296–466, PGM IV. 2125–39, PGMIV. 2359–72, PGM V. 370–446. Bkz. dipnot 22.

27 T. Eliopoulos, “Athens: News from the Kunosarges Site,” *Neue Forschungen zu griechischen Städten und Heiligtü-*

ları yıkıma uğratma amacıyla yapılan büyülerde kullanılmıştır.²⁸ Genellikle bir kısımları kesilmiş ve iğnelerle delinmiş, elleri gövdelerinin arkasında bağlanmış ve üzerlerine düşmanların adları yazılmıştır.²⁹ Örneğin, Yunanistan'daki Attika bölgesinde yer alan bir mezarda bulunan kurşundan yapılmış bir erkek heykelciğinin gövdesi iki demir çiviyle delinmiş, elleri ve ayakları kurşun şeritlerle bağlanmıştır.³⁰ Atina'da, Kerameikos'taki mezarlarda ise MÖ beşinci yüzyıla tarihlenen minyatür kurşun lahitler içinde dört farklı kurşun heykelcik bulunmuştur.³¹ Bu heykelciklerinden ikisinin elleri gövdelerinin arkasında birleştirilerek bağlanmıştır, ayrıca tümünün cinsel organlarının abartılı boyutu dikkat çekmektedir.³² Minyatür kurşun lahitlerin üzerindeki adların, büyüye başvuran kişinin düşmanlarına ait olduğu düşünülmektedir. Bir başka ilgi çekici örnek ise Kudüs'ün güneybatısında yer alan Tel Maresha'da bulunan on altı kurşun heykelciktir.³³ Basit bir forma sahip bu heykelciklerin yüzü belirgin değildir, kolları ve bacakları ise kurşun, demir ve tunç malzemelerden üretilen şeritlerle çeşitli biçimlerde bağlanmıştır.³⁴

Yazılı kaynaklar ve somut kanıtlara göre, lanet tabletleri ve heykelciklerinde kurşun kullanımını sonraki yüzyıllarda Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir. Örneğin, sekizinci yüzyılda kaleme alınan *Homily on Sacrilegious Practices* isimli kaynakta, “ayın yükselişi sırasında, [zararlardan] korunmak için yazılı kurşun tabletlerden medet umanlar ... Hristiyan değil, putperesttir” ifadesi kullanılmıştır.³⁵ Onuncu yüzyıldan farklı bir kaynak olan *Life of Irene of Chrysobalanton* ise aynı tonda, uyarı niteliğinde bir hikâyeye yer verir. Irene'e eşlik eden bir rahibe daha önce kendisi ile evlenmeye talip bir kişinin yaptığı büyü sonucunda “beklenmedik bir şekilde bu talibe karşı tutkuyla dolup taşmıştır.”³⁶ İlahi bir müdahale ile Irene'in eline kurşundan iki heykelcik içeren bir paket ulaşmıştır. Irene; “biri talibine, diğeri hasta rahibeye benzeyen iki heykelciğin birbirine sarıldığını ve saç telleri ve ipliklerle bağlandığını” görmüştür.³⁷ Heykelcikler eritildiğinde rahibe bağlama büyüsünden kurtulmuştur.

Ölümler diyarına dair diğer referanslarda, kurşunun lahit üretiminde kullanıldığı görülmüştür. Lahit üretiminde bu metalin ilk kez kullanımına, günümüzde Lübnan ve Filistin bölgesinde yer alan Fenike'de rastlanmıştır. İlk örnekler MÖ dördüncü yüzyılda görülmüş, daha sonra bu uygulama Ön Asya ve Avrupa'da yaygınlaşmıştır.³⁸ Roma Dönemi'nde kurşun lahitler taş

mern: Festschrift für Burkhardt Wesenberg zum 65. Geburtstag içinde, der. Heide Frielinghaus ve Jutta Stroszeck, Beiträge zur Archäologie Griechenlands 1 (Möhnesee: Bibliopolis, 2010), 85–92.

28 Faraone, “The Agnostic Context,” 3–32; Christopher A. Faraone, “Binding and Burying the Forces of Evil: The Defensive Use of “Voodoo Dolls” in Ancient Greece,” *Classical Antiquity* 10, no. 2 (1991): 165–205; Ogden, “Binding Spells,” 71–78.

29 Charles Dugas, “Figurines d'envoûtement trouvées à Délos,” *Bulletin de Correspondance Hellénique* 39 (1915): 413–23.

30 DTA, 86. Bu büyü için: Richard Wunsch, *Defixionum tabellae Atticae* (Berlin: Georgium Reimerum, 1897).

31 Jordan, “New Archaeological Evidence,” 274–75. .

32 Gager, *Curse Tablets*, 16–17. Barbara Schlörb-Vierneisel, “Eridanos-Nekropole I: Gräber und Opferstellen,” *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Athen* 81 (1966): 4–111.

33 C. S. Clermont-Ganneau, “Royal Ptolemaic Greek Inscriptions and Magic Lead Figures from Tell Sandahannah,” *Palestine Exploration Quarterly* 33, no. 1 (1901): 54–58.

34 Theodore F. Wright, “Exploration and Discovery,” *The Biblical World* 20, no. 3 (1902): 215–19.

35 Gager, *Curse Tablets*, 264.

36 Jan Olof Rosenqvist, *The Life of St. Irene, Abbess of Chrysobalanton: A Critical Edition with Introduction, Translation, Notes and Indices* (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1986), 63.

37 Rosenqvist, *The Life of St. Irene*, 63; Hedeflenen kişinin saç ve giysilerine ait özellikler, çoğu zaman “bütünü oluşturmak” adına büyüün içinde belirtilirdi: Gager, *Curse Tablets*, 17–18.

38 M. Avi-Yonah, “Three Lead Coffins from Palestine,” *The Journal of Hellenic Studies* 50, no. 2 (1930): 300–12; Maurice Chéhab, “Sarcophages en plomb du Musée National Libanais,” *Syria* 15, no. 4 (1934): 337–50; Anna Mar-

ve ahşap lahitlerle birlikte kullanılmıştır. Lahitler, kum veya kil kalıplara dökülerek hazırlanan, ardından birbirine lehimlenen kurşun levhalardan üretilmiştir.³⁹ Kum veya kil kalıplar, eriyen kurşun içlerine dökülmeden önce baskı yoluyla çeşitli küçük boyutlu şekillerle süslenmiştir.⁴⁰ Bu şekiller, lahitlerin hazırlandığı atölyelere ve üretildiği dönemlere göre değişiklik göstermiştir. Lahitleri süsleyen çok çeşitli şekiller arasında boncuk, sicim ve daire biçimindeki basit işlemler; mitolojik tanrılar ve sahneleri içeren figürlü süslemeler; aslan, ayı, köpek ve yunus gibi hayvanlar ve kemer, sütun ve tapınak gibi mimari öğeler yer almıştır.⁴¹ Hristiyanların lahitlerinde farklı türlerde haç ve Hristogram işlemlerine sıklıkla rastlanmıştır.⁴² Lahitlerde yer alan bazı simgelerin kötü güçlerden koruma amacıyla eklendiği bilinmektedir.⁴³ Defne yaprağı, orman meyveleri ve dal gibi mezarlık sunaklarında sıklıkla rastlanan süslemelerin tedbir ve kötü güçlerden koruma amaçlı olduğu düşünülmektedir.⁴⁴ Medusa başı, sfenks ve griffon gibi efsanevi işlemler ise kötü ruhlarla karşı yaygın olarak tercih edilen koruyucular olmuştur.⁴⁵

Kurşun lahitler üzerinde daha ilgi çekici süslemelerden biri de, yüzey boyunca uzanan örgülü halat motifleridir. Filistin ve Lübnan'ın kıyı kesimlerinde bulunmuş birçok lahitte bu desenlerin sadece süsleme amacıyla eklendiği görülmektedir. Bununla birlikte, Kudüs'teki buluntularda halat süslemelerinin lahitin her iki yanında ve kapağında yer alması, bunun ölüyü koruma amacıyla yapıldığını ortaya koymaktadır.⁴⁶ Kudüs'te bulunan ve MS üçüncü yüzyıla tarihlenen bir kurşun lahitte, bükülmüş halatların oluşturduğu baklava deseni içinde Medusa başları ve dört adet üzüm salkımı yer alır.⁴⁷ Bu lahitin kısa kenarlarından birinde, sağ alt kısımda yer alan iki halatla birleştirilen üçüncü bir halat deseni sanki daha iyi bir koruma sağlamak amacıyla eklenmiştir.⁴⁸ Kudüs dışında bulunan nadir örneklerden birinde daha yer alan bu özgün desen, süslemelerin lahit için bir tür koruma olarak kullanıldığı düşüncesini pekiştirmektedir.⁴⁹ MS üçüncü yüzyıla tarihlenen bu lahitin alt kısmında en uçta bir düğüm oluşturan bir halat deseni yer alır.⁵⁰ Bu hipotezi des-

guerite McCann, *Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art* (New York: The Metropolitan Museum of Art, 1978), 142; L. Y. Rahmani, *A Catalogue of Roman and Byzantine Lead Coffins from Israel* (Kudüs: Israel Antiquities Authority, 1999), 4–7.

39 Filistin ve Lübnan'da, az sayıda bezemesiz kurşun lahit de bulunmuştur. McCann, *Roman Sarcophagi*, 142; M. Avi-Yonah, "Lead Coffins from Palestine," *Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine* 4 (1935): 87–99.

40 Donald White, "Of Coffins, Curses and Other Plumbeous Matters: The Museum's Lead Burial Casket from Tyre," *Expedition* 39, no. 3 (1997): 3–14.

41 Rahmani, *A Catalogue*, 15–64; Avi-Yonah, "Three Lead Coffins", pl. XII; Johanna P. J. Brants, "A Lead Coffin from Palestine in Leiden," *Journal of Hellenic Studies* 52, no. 2 (1932): 262–63; Mordechai Aviam ve Dina Shalem, "A Decorated Fragment of a Tyrian Lead Coffin from a Cemetery at Akhziv," *Israel Exploration Journal* 64, no. 2 (2014): 208–11.

42 Rahmani, *A Catalogue*, figs. 18–23; L. Y. Rahmani, "A Christian Lead Coffin from Caesarea," *Israel Exploration Journal* 38 (1988): 246–48.

43 René Mouterde, "Divinités et symboles sur les sarcophages de plomb," *Mélanges de l'Université Saint Joseph* 21 (1937): 201–12.

44 M. B. Ogle, "Laurel in Ancient Religion and Folk-Lore," *American Journal of Philology* 31, no. 3 (1910): 287–93; Walter Altmann, *Die römischen Grabaltäre der Kaiserzeit* (Berlin: Weidmann, 1905), 262.

45 McCann, *Roman Sarcophagi*, 144. Genel değerlendirme için: André Dessenne, *Le Sphinx: Étude iconographique I. Des origines à la fin du second millénaire* (Paris: E. de Boccard, 1957); Joseph E. Fontenrose, *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins* (Berkeley: University of California Press, 1959); Laskarina Bouras, Alexandra Petrides ve Popi Tsakirakis, *The Griffin through the Ages* (Atina: Midland Bank plc, 1983).

46 Rahmani, *A Catalogue*, 65.

47 Rahmani, *A Catalogue*, no. 73.

48 L. Y. Rahmani, "Five Lead Coffins from Israel," *Israel Exploration Journal* 42, no. 1/2 (1992): 81–102, fig. 2.

49 Rahmani, *A Catalogue*, no. 97.

50 Rahmani, *A Catalogue*, 65, fig. 14.

tekleyen ilgi çekici örneklerden bir diğeri de, günümüzde Louvre Müzesi'nde sergilenen, Sur'da (Tyre) bulunmuş bir kurşun lahitidir.⁵¹ MS birinci yüzyıla tarihlenen bu lahitin kapağında yer alan bükülen iki halatın çukur kısımlarının çiçek desenleriyle doldurulmasıyla oluşturulan bezeme stilize bir zincir görünümündedir (Fig. 3).

Halat motifi, tıpkı lahitleri bağlamak için kullanılan gerçek halatlar gibi, içlerindeki kişileri koruma amacıyla işlenmiş olabilir. Cesetleri korumak için duyulan ihtiyaç, Romalıların ölüm ve ölümden sonra yaşam inancından kaynaklanmaktaydı. Yaşam sona erdiğinde ölümlerinin ruhlarının Hades'in yeraltı dünyasına göçtüğünü düşünen Yunanların aksine Romalılar, ruhun ebedi hayatta intikal etmek yerine gömüldükleri yerin yakınında veya yer altında yer alan, *Di Manes* adlı ruh topluluğuna katıldığına inanmaktaydı.⁵² Romalılar aynı zamanda, yeryüzünde ve mezarların çevresinde sevdiklerinin ruhlarıyla birlikte birçok kötücül ruhun da dolaştığına⁵³ ve mezardaki cesetlere hükmedebileceğine inanırdı.⁵⁴ Benzer şekilde, Bizanslıların, cesetleri kötü ruhların ele geçirebileceğine ve beden ile ruhun birlikte yeniden dirileceğine yönelik inancı, onları ölünün bedenini korumak için çeşitli önlemler almaya yöneltmişti.⁵⁵ Kötü güçlerden koruma amacıyla kurşun lahitlere eklenmiş bu süslemeler de bu korkuyu ortaya koyar.⁵⁶

Kurşunun tercih edilme nedenlerinden bazıları hiç kuşkusuz kolay bulunabilmesi, zahmetsizce işlenebilmesi ve düşük üretim maliyeti idi. Bununla birlikte, Romalılar lahit üretimi için kil, ahşap ve taş gibi uygun maliyetli ve kolay bulunabilecek diğer malzemeleri de tercih etmekteydi.⁵⁷ Kil ve ahşap lahitler maddi durumu yeterli olmayan kişilerce tercih edilirken zengin süslemelere sahip taş lahitler daha ayrıcalıklı kesimlerin gözdesiydi. Taş lahit örneklerinde rastlanan süslemeler, ölünün kimliğine ve yaşamında imza attığı başarılarla ışık tutmaktaydı.⁵⁸ Taş olanların aksine, kurşun lahitlerin üzerinde ölünün adının nadiren işlendiği görülürdü. Bazen ahşap muhafazalar içine yerleştirilen kurşun lahitlerin son durağı dar mezarlar olurdu.⁵⁹ Kurşun lahitler yaşayanların seyri yerine ruhlar dünyasına sembolik bir mesaj iletme amacı güderdi. Bu amaç, hem lahit süslemeleri hem de lahit üretimi için tercih edilen materyal üzerinde etkili olurdu. Lanet tabletleri yaratmak ve sevgililer veya hasımları bağlamak üzere büyü bebekleri tasarlamak için tercih edilen kurşunun bir diğer kullanım alanı da lahdi bağlamak ve ölünün güvenliğini sağlamaktı.

Kurşun lanet tabletleri, büyü bebekleri ve lahitleri inceledikten sonra, kurşunun *hystera* muskalarının üretiminde kullanımını ele alabilir ve bu muskalarda materyal olarak kurşunun bağlama gücünün bu üretimde etkili olup olmadığını değerlendirebiliriz. Korinth, Saraçhane ve Yenikapı kazılarında daha önceki incelemelerde ve yakın zamanda elde edilen arkeolojik bulun-

51 Nicolas Bel et al., *L'Orient romain et byzantin au Louvre* (Arles: Actes sud, 2012), 342–44, fig. 333.

52 Charles W. King, "The Roman Manes: The Dead as Gods," *Rethinking Ghosts in World Religions* içinde, der. Muchou Poo (Leiden: Brill, 2009), 95–114. Ayrıca bkz., Franz Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains* (Paris: Paul Geuthner, 1942).

53 Cumont, *After Life*, 62–63, 129–30; Jocelyn M. C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World* (Ithaca: Cornell University Press, 1971), 34–35.

54 Donald White, "The Eschatological Connection between Lead and Ropes as Reflected in a Roman Imperial Period Coffin in Philadelphia," *Israel Exploration Journal* 49, no. 1/2 (1999): 66–91, 88.

55 Cyril Mango, "Diabolus Byzantinus," *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992): 215–23; James Kyriakakis, "Byzantine Burial Customs: Care for the Deceased from Death to Prothesis," *Greek Orthodox Theological Review* 19 (1974): 37–72.

56 Mango, "Diabolus Byzantinus," 90–91.

57 Toynbee, *Death and Burial*, 101–02.

58 White, "The Eschatological Connection," 89.

59 Rahmani, *A Catalogue*, 7–11

tularla da desteklenen, onuncu ve on ikinci yüzyıllara tarihlenen *hystera* muskaları,⁶⁰ yılanlarla çevrili bir baş deseni ve/veya rahimden bahseden bir yazıt barındırır (Fig. 4).⁶¹ Muskalardaki standart yazıda—ὄστέρα μελάνη μελανομένη, ὡς ὄφις εἰλύεσαι καὶ ὡς δράκον σπιρίζησε ὡς λέων βρυχᾶσαι καὶ ὡς ἄρνιον κοιμοῦ (Rahim, kara, kararan, yılan gibi kıvrılıyorsun, ejderha gibi tıslıyorsun, aslan gibi kükrüyorsun, ve kuzu gibi yat!)—yılana ve aslana benzetilen rahme, kuzu gibi sakin olması öğütlenir.

Baş motif, etrafına yayılmış yılanlardan dolayı sıklıkla Medusa'ya benzetilmiştir. Üç Gorgon kardeşten biri olan ve kendine bakanları taşla çevirme gücüne sahip olan Medusa'nın başı Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde güçlü bir figür olarak, kötü güçlerden koruma amacıyla kullanılmıştır.⁶² Baş motif için Medusa'nın yanı sıra farklı figürlerden de ilham alınmış olunabileceği tartışılmaktadır. Örneğin, bazı araştırmacılar, baş motifine referans olarak yılan gövdeli, başında ışıklardan oluşan bir taç bulunan Mısır burç simgelerinden *Chnoubis*'i önermişlerdir.⁶³ Ek olarak, Akdeniz ve Mezopotamya kültürlerine ait, karmakarışık ya da Geç Antik Dönem'de *Testament of Solomon*'da geçtiği üzere “ejderha gibi vahşi” saçlara sahip bir başka isimsiz kadın iblisin⁶⁴ bu motif için ilham kaynağı olabileceği düşünülmektedir.⁶⁵ Bu özdeşleştirmeler, baş motifine benzerlikleri nedeniyle stilistik açıdan anlamlı olabilir. Bununla birlikte standart yazıtta

60 Korinth'te bulunmuş üç yüzük üzerinde ışın ya da yılanlarla çevrelenmiş baş betimi yer alır. Bu yüzükler onuncu ve on birinci yüzyıl tabakalarında bulunmuştur. Gladys R. Davidson, *The Minor Objects*, Corinth 12 (Princeton: American School of Classical Studies at Athens, 1942), 244–45, nos. 1947, 1949, 1950. İstanbul'da Saraçhane'de, St. Polyuktos Kilisesi'nde bulunan küçük objelerden daire formlu kurşun madalyonun ön yüzünde bir baş ve arka yüzünde bir atlı betimlenmiştir. Madalyon, kendisi için *terminus ante quem* oluşturan on ikinci yüzyıl tabakasında bulunmuştur: M. V. Gill, “The Small Finds,” *Excavations at Saraçhane in Istanbul, Volume 1* içinde, der. R. M. Harrison (Princeton: Princeton University Press, 1986), 226–77, no. 621. Saraçhane muskasının bir benzeri, Yenikapı'da, on birinci ve on ikinci yüzyıllara tarihlenen bir tabakada bulunmuştur: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, *Stories from the Hidden Harbor: The Shipwrecks of Yenikapı* (İstanbul: İstanbul Archeological Museums Press, 2013), no. 80. Spier, ayrıca objelerin menşinin muskaların tarihlenmesi için ipuçları barındırdığını belirtmektedir. Spier'in kapsamlı kataloğundaki muskaların tümü Küçük Asya, Yunanistan, Rusya ve Avrupa'dan gelmektedir. Altıncı ve yedinci yüzyıl muskalarının çoğunun merkezi olan Suriye ve Filistin ya da Mısır'dan hiç örnek olmaması ilginçtir. Spier'e göre, bu dağılım, yedinci yüzyılda Suriye ve Filistin'in Araplar eline geçişini yansıtarak Orta Bizans Dönemi'ne işaret etmektedir. Kronolojiye göre, altıncı ve yedinci yüzyıllarda Suriye ve Filistin'de üretilen kutsal atlı betiminin yer aldığı erken muska grubuyla Orta Çağ muskaları farklı tarihleri gösterir: J. Spier, “Medieval Byzantine Magical Amulets and Their Tradition,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 56 (1993): 25–62, 31.

61 Muska üzerindeki yazıt (Fig. 4): Ön yüz: ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΑΓΙΟC ΚΕ ΒΟΙΘΗ ΤΙ ΦΟΡΟΥCΙ ΑΜ / “Kutsal, kutsal, kutsal. Tanrı bunu takanı koru. Amin.” Arka yüz: ΥCΤΕΡΑ ΜΕΛΑΝΗ ΜΕΛΑΝΟΜΕΝΙ ΟC ΟΦΙC ΗΛΕCΕ [-] ΑΡΝΟC ΚΥΜΗΘΗΤΗ Α / “Kara kararan rahim yılan gibi kıvrıl, kuzu gibi uzan yat.”

62 Genel bilgi için: Jean-Pierre Vernant, “Death in the Eyes: Gorgo, Figure of the Other,” in *Mortals and Immortals: Collected Essays*, der. Froma I. Zeitlin, (Princeton: Princeton University Press, 1991), 111–38; Stephen R. Wilk, *Medusa: Solving the Mystery of the Gorgon* (Oxford: Oxford University Press, 2000); Marjorie B. Garber ve Nancy J. Vickers, der., *The Medusa Reader* (Londra: Routledge, 2003); David A. Leeming, *Medusa: In the Mirror of Time* (Londra: Reaktion Books, 2013). Betimin takıda kullanımı için: Lucia Pirzio Biroli Stefanelli, *L'oro dei Romani: Gioielli di età imperiale* (Roma: L'Erma di Bretschneider, 1992), fig. 198, no. 145; Susan Walker, *Ancient Faces: Mummy Portraits from Roman Egypt* (New York: Routledge, 2000), no. 90–91.

63 Gary Vikan, “Art, Medicine, and Magic in Early Byzantium,” *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984): 65–86, 15–30.

64 Alphons Augustinus Barb, “Diva Matrix,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 16 (1953): 193–238; Alphons Augustinus Barb, “Antaura. The Mermaid and the Devil's Grandmother: A Lecture,” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 29 (1966): 1–23.

65 N. Zalesskaia, “Amulettes Byzantines magiques et leurs liens avec la literature apocryphe,” *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6–12 septembre, 1971* içinde, der. Mihail Berza ve E. Stinescu (Bükreş: Editions de l'académie de la République socialiste de Roumanie, 1971), 243–47; Frederick Cornwallis Conybeare, “The Testament of Solomon,” *The Jewish Quarterly Review* 11 (1898): 23–26; Spier, “Medieval Byzantine Magical Amulets”, 44–51.

karakterler yerine rahimden bahsedilmektedir.⁶⁶ Bu da baş motifi ve muskaların rahimle ilgili işlevi arasında bağlantı kurulmasını sağlar.

Baş motifinin tanımlaması ve *hystera* muskalarının işleviyle ilgili daha somut iddialardan biri de, muskaların vücut içinde hareket eden rahim olgusuyla ilgili olmasıdır. Platon, eserlerinde rahmin doğurganlık arzusuyla vücutta hareket edebileceğinden ve sonunda hastalığa yol açabileceğinden bahsetmiştir.⁶⁷ Tıbbın babası olarak anılan Hippokrates, Platon'un rahmin kadın vücudunda hareket edebileceğiyle ilgili görüşlerini desteklemiştir.⁶⁸ MÖ üçüncü yüzyılda insan vücudu üzerinde gerçekleştirilen ilk diseksiyonlar rahmin kadın vücudunda sabit durduğunu gösterse de bu organın hareket edebileceği inancı geçerli olmaya devam etmiştir.⁶⁹ MS ikinci yüzyılda Kapadokyalı Aretaeus'un rahmi "hayvan içindeki hayvan" olarak tanımlaması, bu inancın devam ettiğinin göstergesidir.⁷⁰ Tıp uzmanlarının yanı sıra şifacılar ve büyücüler de bu olguya aşinadır. *Greek Magical Papyri*'de yer alan, dölyatağının hareketiyle ilgili büyülerden birinde: "Rahim, sana sesleniyorum, ... yerine dön, dönerek kaburgaların sağına veya soluna yerleşme, köpekler gibi kalbi kemirme. Senin için ayrılan yerde sabit dur" ifadesi yer alır.⁷¹ Bu kaynaklar, insanların rahmi kontrol edilmesi ve vücuttaki yerine hapsedilmesi gereken bir yaratık olarak düşündüklerine dair kanıtlar sunmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde bahsedildiği üzere, birçok *hystera* muskasının üzerindeki yazılarda, rahim sıklıkla yılan ve aslan gibi hayvanlara benzetilmiştir. Hayvansı davranışların genellikle iblisleri tanımlamakta kullanılması, rahmin şeytani özellikler sergilediği ve içindeki kötü güçlerin büyülerle defedilmesi gerektiğine inanıldığını ortaya koymuştur.⁷² Birkaç altın ve gümüş örneğin yanı sıra *hystera* muskalarının günümüze ulaşan önemli bir kısmı (özellikle Akdeniz bölgesinde bulunanlar) kurşundan üretilmiştir.⁷³ Maddi gücü pahalı altın ve gümüş muskaları karşılamaya yetmeyenler kurşun ve bronz gibi daha mütevazı malzemelerin koruma gücünden yararlanmıştır. Bu muskalar ile kurşun arasındaki bağlantıyı ortaya koyan somut bir örnek henüz bulunamasa da önceki örneklerde de paylaşıldığı üzere kurşunun; lanet tabletleri ve kurşun lahitlerde de yararlanılan bağlama gücünden dolayı tercih edilmiş olma ihtimali mevcuttur. Rahmin vücut içinde hareket ettiğine dair uzun yıllardır hâkim olan inanç ve bulunan çok sayıda kurşun *hystera* muskası, kurşun muskaların rahmi yerine hapsedmek ve bu şekilde kadınların rahimle alakalı sağlık sorunlarını gidermek için kullanılmış olabileceği savını güçlendirmektedir.

Yukarıda sözü geçen örneklerde, kurşunun büyüyle ilgili nesnelere üretimi için gerekli bir

66 Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 38–39.

67 Plato, *Timaeus* 91b-e.

68 Hippocrates, *Diseases of Women* 1.221.

69 Jean-Jacques Aubert, "Threatened Wombs: Aspects of Ancient Uterine Magic," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 30, no. 3 (1989): 421–49.

70 Aretaeus of Cappadocia, *On the Causes and Symptoms of Acute Diseases* Book 2.XI.

71 PGM VII. 272–83. 22 numaralı dipnota bakınız.

72 Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 44–51.

73 Yayınlanmış bazı örnekler için: Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," 25–62; V. Laurent, "Amulettes byzantines et formulaires magiques," *Byzantinische Zeitschrift* 36, no. 2 (1936): 300–15; Evangelia Dafi, "A Byzantine Lead Amulet from Samos," *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts* içinde, der. Beate Böhlendorf-Arslan ve Alessandra Ricci, Byzas 15 (İstanbul: Ege Yayınları, 2012): 241–47; Brigitte Pitarakis, "'Git, Git Nefret Edilen!': Bizans'ta Büyü, Sağlığı Koruma ve Kötülüğü Kovma Sanatı," *İstanbul Araştırmaları Yıllığı* 1 (2012): 15–30; Deniz Sever Georgousakis, "Profane and Private: Sacred and Profane Elements on Late Antique and Middle Byzantine Amulets," *Codex Aquilarensis* 33 (2017): 13–26; Deniz Sever Georgousakis, "Byzantine Amulets in the Eastern Mediterranean and Constantinople," *Materials for the Study of Late Antique and Medieval Greek and Latin Inscriptions in Istanbul: A Revised and Expanded Booklet* içinde, der. Ida Toth ve Andreas Rhoby (Oxford: Austrian Academy of Sciences, 2020), 127–31.

materyal olduğu inancından ve bu geleneğin sürdürüldüğünden bahsedilmiştir. Ek olarak, yazılı kaynaklarda kurşunun büyü, astroloji ve simyayla bağlantısına ışık tutulmuştur.⁷⁴ Bu metalin özellikle lanet tabletleri, büyü bebekleri ve lahitlerde sıklıkla kullanımına rastlanması, kurşunun doğüstü ve bağlama gücüyle ilişkilendirildiği bir inancın varlığına işaret etmektedir. Aynı şekilde, bu inanç, şeytani özellikleri nedeniyle rahmin vücut içinde sürekli hareket etmesini önlemek için kullanılan *hystera* muskalarının üretimiyle ilgili bir ihtiyaç doğurmuş olabilir. Lanet tabletleri, büyü bebekleri ve *hystera* muskalarının bronzdan üretilen örneklerine rastlansa da kurşun buluntularla kıyaslandığında bunların sayısı oldukça düşüktür.⁷⁵ Üstelik yazılı kaynaklarda bronzdan özellikle büyü güçlere sahip bir metal olarak bahsedilmemiştir. Kurşunun doğüstü amaçlarla kullanımını kolaylaştıran nedenlerden bazıları hiç kuşkusuz kolay işlenebilmesi, bolluğu ve uygun maliyetli oluşudur. Bununla birlikte soğuk hissiyatı, koyu rengi ve zehirli doğası gibi fiziksel özellikleriyle büyüler için uygun ortamı oluşturan kurşun, büyü amacıyla yaratılan birçok nesnede tercih edilen bir materyal olmuştur. Önceki çağlarda büyü nesnelere yaygın olarak kullanılan kurşunun doğüstü güçlerle ilişkili olduğu düşünülmüş; bu nedenle bu metal, Orta Bizans Dönemi'nde *hystera* muskalarının üretiminde ana materyal olarak tercih edilmiştir.

74 14 ve 15 numaralı dipnotlara bakınız.

75 Wright, "Exploration and Discovery," 215–19; Gager, *Curse Tablets*, no. 165; Spier, "Medieval Byzantine Magical Amulets," nos. 44, 45, 48, and 50.

Fig. 1: Lead Curse Tablet, 7 x 6.7 cm, 3rd–4th century CE, Princeton University Art Museums, 2011-145 a-c, U.S.
(Source: <https://artmuseum.princeton.edu/collections/objects/39569>).

Fig. 1: Kurşun lanet tableti, 7x6,7 cm, MS üçüncü-dördüncü yüzyıl, Princeton University Art Museums, 2011-145 a-c, U.S.
(Kaynak: <https://artmuseum.princeton.edu/collections/objects/39569>).

Fig. 2: Lead Effigy, 10,2 cm, Early 4th century BCE, Paros Archaeological Museum B5984, excav. 1983, Greece (After Lamont)
Fig. 2: Kurşun büyü bebeği, 10,2 cm, MÖ erken dördüncü yüzyıl, Paros Archaeological Museum B5984, excav. 1983, Greece (Lamont)

Fig. 3: Cover of a Lead Coffin, 186 cm, 1st century CE, Louvre Museum, AO 10227, France
(Source: <https://artmuseum.princeton.edu/collections/objects/62917>)

Fig. 3: Kurşun bir lahit kapağı, 186 cm, MS birinci yüzyıl, Louvre Müzesi, AO 10227, Fransa
(Kaynak: <https://artmuseum.princeton.edu/collections/objects/62917>)

Fig. 4: Lead Amulet, 4,6 cm, 10th–12th century, Rezan Has Museum, M3179, Turkey (Photo: Deniz Sever Georgousakis)

Fig. 4: Kurşun muska, 4,6 cm, onuncu-on ikinci yüzyıl, Rezan Has Müzesi, M3179, Türkiye (Fotoğraf: Deniz Sever Georgousakis)

Bibliography/Kaynakça

Primary Sources/Birincil Kaynaklar

- Aretaeus. *The Extant Works of Aretaeus, the Cappadocian*. Edited by Francis Adams. Boston: Milford House, 1972.
- Audollent, Auguste Marie Henri. *Defixionum tabellae*. Paris: Fontemoing, 1904.
- Betz, Hans Dieter. *The Greek Magical Papyri in Translation, including the Demotic Spells*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
- Plato. *Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles*. Translated by Robert G. Bury. The Loeb Classical Library 234. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.
- Hippocrates. *Diseases of Women 1–2*. Edited and translated by Paul Potter. The Loeb Classical Library 538. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018.
- Bedjan, Paul. *The Life of Saint Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta martyrum et Sanctorum*. Translated by Frederick Lent. Christian Roman Empire Series 7. Merchantville: Evolution Publishing, 2008.
- Nicander. *The Poems and Poetical Fragments*. Edited by A. S. F. Gow and A. F. Scholfield. Cambridge: Cambridge University Press, 1953.
- Origen. *Contra Celsum*. Translated by Henry Chadwick. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Pliny. *Natural History*. Translated by H. Rackham and W. H. S. Jones. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1949.
- Rosenqvist, Jan Olof. *The Life of St. Irene, Abbess of Chrysobalanton: A Critical Edition with Introduction, Translation, Notes and Indices*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1986.
- Van den Ven, Paul. *La vie ancienne de S. Syméon Stylite le Jeune (521–592)*. Brussels: Société des Bollandistes, 1962.
- Wünsch, Richard. *Defixionum tabellae Atticae*. Berlin: Georgium Reimerum, 1897.

Secondary Sources/Modern Kaynaklar

- Altmann, Walter. *Die römischen Grabaltäre der Kaiserzeit*. Berlin: Weidmann, 1905.
- Ardailon, Édouard. *Les mines du Laurion dans l'antiquité*. Paris: Thorin et fils, 1897.
- Aubert, Jean-Jacques. "Threatened Wombs: Aspects of Ancient Uterine Magic." *Greek, Roman and Byzantine Studies* 30, no. 3 (1989): 421–49.
- Avi-Yonah, M. "Three Lead Coffins from Palestine." *The Journal of Hellenic Studies* 50, no. 2 (1930): 300–12.
- . "Lead Coffins from Palestine." *Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine* 4 (1935): 87–99.
- Aviam, Mordechai and Dina Shalem. "A Decorated Fragment of a Tyrian Lead Coffin from a Cemetery at Akhziv." *Israel Exploration Journal* 64, no. 2 (2014): 208–11.
- Baldwin, Barry. "Michael Psellus on the Properties of Stones." *Byzantinoslavica* 56 (1995): 397–405.
- Barb, Alphons Augustinus. "Diva Matrix." *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 16 (1953): 193–238.
- . "Antaura. The Mermaid and the Devil's Grandmother: A Lecture." *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 29 (1966): 1–23.
- Bel, Nicolas, Cécile Giroire, Florence Gombert-Meurice, and Marie-Hélène Rutschowskaya. *L'Orient romain et byzantin au Louvre*. Arles: Actes sud, 2012.
- Besnier, M. "Le commerce du plomb à l'époque romaine d'après les lingots estampillés." *Revue Archéologique* 12 (1920): 211–44.
- Blake, Robert P. "The Circulation of Silver in the Moslem East Down to the Mongol Epoch." *Harvard Journal of Asiatic Studies* 2, no. 3/4 (1937): 291–328.
- Boulakia, Jean David C. "Lead in the Roman World." *American Journal of Archaeology* 76, no. 2 (1972): 139–44.
- Bouras, Laskarina, Alexandra Petrides and Popi Tsakirakis. *The Griffin through the Ages*. Athens: Midland Bank plc, 1983.
- Brants, Johanna P. J. "A Lead Coffin from Palestine in Leiden." *The Journal of Hellenic Studies* 52, no. 2 (1932): 262–63.
- Brashear, William and Roy Kotansky. "A New Magical Formulary." In *Magic and Ritual in the Ancient World*, edited by Paul Mirecki and Marvin Meyer, 3–24. Religions in the Graeco-Roman World 141. Brill: Leiden, 2002.
- Chéhab, Maurice. "Sarcophages en plomb du Musée National Libanais." *Syria* 15, no. 4 (1934): 337–50.
- Clermont-Ganneau, C. S. "Royal Ptolemaic Greek Inscriptions and Magic Lead Figures from Tell Sandahannah." *Palestine Exploration Quarterly* 33, no. 1 (1901): 54–58.
- Conybeare, Frederick Cornwallis. "The Testament of Solomon." *The Jewish Quarterly Review* 11, no. 1 (1898): 1–45.
- Cumont, Franz. *After Life in Roman Paganism: Lectures Delivered at Yale University on the Silliman Foundation*. New Haven: Yale University Press, 1922.
- . *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*. Paris: Paul Geuthner, 1942.
- Dafi, Evangelia. "A Byzantine Lead Amulet from Samos." In *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts*, edited by Beate Böhlendorf-Arslan and Alessandra Ricci, 241–47. Byzas 15. Istanbul: Ege Yayınları, 2012.
- Davidson, Gladys R. *The Minor Objects*. Corinth 12. Princeton: American School of Classical Studies at Athens, 1942.

- Davies, Oliver. *Roman Mines in Europe*. Oxford: Clarendon Press, 1935.
- Deissmann, Adolf. *Licht vom Osten: Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1923.
- Dessenne, André. *Le Sphinx: Étude iconographique I. Des origines à la fin du second millénaire*. Paris: E. de Boccard, 1957.
- Dugas, Charles. "Figurines d'envoûtement trouvées à Délos." *Bulletin de Correspondance Hellénique* 39 (1915): 413–23.
- Durand, Jannic and Bernard Flusin, editors. *Byzance et les Reliques du Christ*. Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance Monographies 17. Paris: Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, 2004.
- Eliopoulos, T. "Athens: News from the Kunosarges Site." In *Neue Forschungen zu griechischen Städten und Heiligtümern: Festschrift für Burkhardt Wesenberg zum 65. Geburtstag*, edited by Heide Frielinghaus and Jutta Stroszcek, 85–92. Beiträge zur Archäologie Griechenlands 1. Mönchsee: Bibliopolis, 2010.
- Faraone, Christopher A. "The Agnostic Context of Early Greek Binding Spells." In *Magika Hiera: Ancient Greek Magic and Religion*, edited by Christopher A. Faraone and Dirk Obbink, 3–32. New York: Oxford University Press, 1991.
- . "Binding and Burying the Forces of Evil: The Defensive Use of 'Voodoo Dolls' in Ancient Greece." *Classical Antiquity* 10, no. 2 (1991): 165–205.
- Fontenrose, Joseph E. *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins*. Berkeley: University of California Press, 1959.
- Forbes, R. J. *Metallurgy in Antiquity: A Notebook for Archaeologists and Technologists*. Leiden: Brill, 1950.
- Gager, John G. *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*. New York: Oxford University Press, 1992.
- Garber, Marjorie B. and Nancy J. Vickers, editors. *The Medusa Reader*. London: Routledge, 2003.
- Gill, M. V. "The Small Finds." In *Excavations at Saraçhane in Istanbul, Volume 1*, edited by R. M. Harrison, 226–77. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Gowland, William. *The Early Metallurgy of Silver and Lead: Part I*. Westminster: Nichols & Sons, 1901.
- . "Silver in Roman and Earlier Times." *Archaeologia* 69 (1918): 121–60.
- Hofman, Karl B. *Das Blei bei den Völkern des Altertums*. Berlin: Carl Habel, 1885.
- Istanbul Arkeoloji Müzeleri. *Stories from the Hidden Harbor: The Shipwrecks of Yenikapı*. Istanbul: Istanbul Archeological Museums Press, 2013.
- Jordan, D. R. "Two Inscribed Lead Tablets from a Well in the Athenian Kerameikos." *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Athen* 95 (1980): 225–39.
- . "Defixiones from a Well near the Southwest Corner of the Athenian Agora." *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies in Athens* 54, no. 3 (1985): 205–55.
- . "New Archaeological Evidence for the Practice of Magic in Classical Athens." In *Praktika tou XII Diethnous Synedriou Klasikēs Archaïologias: Athēna, 4-10 Septembriou 1983, vol. 3*, 273–77. Athens: Hypourgeio Politismou kai Epistēmōn, 1988.
- King, Charles W. "The Roman Manes: The Dead as Gods." In *Rethinking Ghosts in World Religions*, edited by Mu-chou Poo, 95–114. Leiden: Brill, 2009.
- Kornbluth, Genevra. "'Early Byzantine' Crystals: An Assessment." *Journal of the Walters Art Gallery* 52/53 (1994/95): 23–32.
- Kagarow, Eugen G. *Griechische Fluchtafeln*. Paris: Les Belles Lettres, 1929.
- Kotansky, Roy. "An Early Christian Gold Lamella for Headache." In *Magic and Ritual in the Ancient World*, edited by Paul Mirecki and Marvin Meyer, 37–46. Religions in the Graeco-Roman World 41. Leiden: Brill, 2002.
- Kotansky, Roy and J. Curbera. "Unpublished Lead Tablets in the Getty Museum." *Mediterraneo Antico: Economia, Società, Cultura* 7 (2004): 681–91.
- Kyriakakis, James. "Byzantine Burial Customs: Care for the Deceased from Death to Prothesis." *Greek Orthodox Theological Review* 19 (1974): 37–72.
- Laurent, V. "Amulettes byzantines et formulaires magiques." *Byzantinische Zeitschrift* 36, no. 2 (1936): 300–15.
- Leeming, David. *Medusa: In the Mirror of Time*. London: Reaktion Books, 2013.
- McCann, Anna Marguerite. *Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1978.
- Mouterde, René. "Divinités et symboles sur des sarcophages de plomb." *Mélanges de l'Université Saint Joseph* 21 (1937): 201–12.
- Mango, Cyril. "Diabolus Byzantinus." *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992): 215–23.
- Needlemen, Lionel and Diane Needleman. "Lead Poisoning and the Decline of the Roman Aristocracy." *Echos du monde classique: Classical Views* 4, no. 1 (1985): 63–94.
- Nriagu, Jerome O. *Lead and Lead Poisoning in Antiquity*. New York: Wiley, 1983.
- . "Saturnine Gout among Roman Aristocrats: Did Lead Poisoning Contribute to the Fall of the Empire?" *The New England Journal of Medicine* 308 (1983): 660–63.
- Ogden, Daniel. "Binding Spells: Curse Tablets and Voodoo Dolls in the Greek and Roman Worlds." In *Witchcraft and Magic in Europe: Ancient Greece and Rome*, edited by Bengt Ankarloo and Stuart Clarke, 1–90. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.
- Ogle, M. B. "Laurel in Ancient Religion and Folk-Lore." *American Journal of Philology* 31, no. 3 (1910): 287–311.

- Oikonomides, Nicolas. "The Usual Lead Seal." *Dumbarton Oaks Papers* 37 (1983): 147–57.
- . *Byzantine Lead Seals*. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, 1985.
- Petit, L. "Typikon du monastere de la Kosmosotira près d'Aenos (1152)." *Izvestiia Russkogo arkeologicheskogo instituta v Konstantinopole* 13 (1908): 17–77.
- Pirzio Biroli Stefanelli, Lucia. *L'oro dei Romani: Gioielli di età imperiale*. Rome: L'Erma di Bretschneider, 1992.
- Pitarakis, Brigitte. "'Git, Git Nefret Edilen!': Bizans'ta Büyük, Sağlığı Koruma ve Kötülüğü Kovma Sanatı." *İstanbul Araştırmaları Yıllığı* 1 (2012): 15–30.
- Pulsifer, William Henry. *Notes for a History of Lead and an Inquiry into the Development of the Manufacture of White Lead and Lead Oxides*. New York: D. Van Nostrand, 1888.
- Rahmani, L. Y. "A Christian Lead Coffin from Caesarea." *Israel Exploration Journal* 38, no. 4 (1988): 246–48.
- . "Five Lead Coffins from Israel." *Israel Exploration Journal* 42, no. 1/2 (1992): 81–102.
- . *A Catalogue of Roman and Byzantine Lead Coffins from Israel*. Jerusalem: Israel Antiquities Authority, 1999.
- Schlörb-Vierneisel, Barbara. "Eridanos-Nekropole I: Gräber und Opferstellen." *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Athen* 81 (1966): 4–111.
- Sever Georgousakis, Deniz. "Profane and Private: Sacred and Profane Elements on Late Antique and Middle Byzantine Amulets." *Codex Aquilarensis* 33 (2017): 13–26.
- . "Byzantine Amulets in the Eastern Mediterranean and Constantinople." In *Materials for the Study of Late Antique and Medieval Greek and Latin Inscriptions in Istanbul: A Revised and Expanded Booklet*, edited by Ida Toth and Andreas Rhoby, 127–31. Oxford: Austrian Academy of Sciences, 2020.
- Spier, Jeffrey. "Medieval Byzantine Magical Amulets and Their Tradition." *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 56 (1993): 25–62.
- . *Late Antique and Early Christian Gems*. Wiesbaden: Reichert, 2007.
- Toynbee, Jocelyn M. C. *Death and Burial in the Roman World*. Ithaca: Cornell University Press, 1971.
- Vernant, Jean-Pierre. "Death in the Eyes: Gorgo, Figure of the Other." In *Mortals and Immortals: Collected Essays*, edited by Froma I. Zeitlin, 111–38. Princeton: Princeton University Press, 1991.
- Vikan, Gary. "Art, Medicine, and Magic in Early Byzantium." *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984): 65–86.
- Vryonis, Speros. "The Question of the Byzantine Mines." *Speculum* 37, no. 1 (1962): 1–17.
- Waldron, H. A. "Lead Poisoning in the Ancient World." *Medical History* 17, no. 4 (1973): 391–99.
- Waldron, Tony and Calvin Wells. "Exposure to Lead in Ancient Populations." *Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia* 1, no. 2 (1979): 102–15.
- Walker, Susan. *Ancient Faces: Mummy Portraits from Roman Egypt*. New York: Routledge, 2000.
- White, Donald. "Of Coffins, Curses and Other Plumbeous Matters: The Museum's Lead Burial Casket from Tyre." *Expedition* 39, no. 3 (1997): 3–14.
- . "The Eschatological Connection between Lead and Ropes as Reflected in a Roman Imperial Period Coffin in Philadelphia." *Israel Exploration Journal* 49, no. 1/2 (1999): 66–91.
- Wilk, Stephen R. *Medusa: Solving the Mystery of the Gorgon*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Wilson, J. B. "Lead and Tin in Ancient Times." *Princeton Theological Review* 15 (1917): 443–50.
- Wright, Theodore F. "Exploration and Discovery." *The Biblical World* 20, no. 3 (1902): 215–19.
- Wünsch, Richard. *Antike Fluchtafeln*. Bonn: A. Marcus und E. Weber, 1907.
- Zallesskaia, N. "Amulettes Byzantines magiques et leurs liens avec la littérature apocryphe." In *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6–12 septembre, 1971*, edited by Mihail Berza and E. Stinescu, 243–47. Bucharest: Editions de l'académie de la République socialiste de Roumanie, 1972.